NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXV. ÉVFOLYAM. 1904. NOVEMBER. IX. FÜZET.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ EMLÉKEZETE.*

Az emberi lélek gazdag világának legszebb megnyilatkozása a kegyelet, mely megőrzi a multak szent és nagy emlékeit, oltárt emel azoknak szívünkben, melyben fellobog a kegyelet napjain a szent tűz: az örökszeretet, az örökimádás jelében. A kegyelet hozott össze bennünket is a mai napon, hogy arra a megdicsőült alakra irányítsuk gondolatainkat, akit nemzetünk védőszellemévé avatott és intézetünk pátrónájának választott hálás szeretetünk.

A mai emlékünnepet a kegyeletnek fokozottabb kifejezésével ünnepeljük e falak közt, mert Nagy Királynénk művészi mellszobrával diszítettük fel intézetünket. A fehér márványba vésett bűbájos vonások nap-nap után szemeink elé varázsolják az eltűnt valóságot, azt a legendaszerű tündéralakot, kinek az élete a szeretetnek és szenvedéseknek láncolatában megtisztulva, felmagasztosulva él emlékünkben és kinek megdicsőült alakját szentté avatta hálás kegyeletünk.

Legyen e márványszobor szeretetünk oltára, mely elé soha se lépjünk, még napi munkáink közepette sem, a mély meghatottság ihlete nélkül. Nagy Királynénk kultuszával szivetekben lépjetek ki majdan az élet küzdőterére és az ő képében alkossátok meg lelketekben a legnemesebb női ideált.

Az intézet falai között elhangzott Erzsébet-napi beszédekből sok megható fenséges mozzanatot hallottatok, sok édes képet alkottatok az ő életéből, kedves növendékek. Hiszen nincsen az Ő életének egyetlen mozzanata sem, amelyek költők, írók és művészek fel nem használtak volna, hogy minél magasztosabb,

* Az Erzsébet Nőiskolában november 19-én tartott ünnepi beszéd.

minél felejthetetlenebb emléket alkossanak róla a költészet és művészet örökéletü műveiben. És mégis, amit már annyiszor hallottunk, annyiszor olvastunk, az mindig kedvesebb, mindig vonzóbb lesz szivünknek, mert az idő növekvő távolában mindig eszményibb alakban látjuk felséges lényét, míg majdan tündérregéket sző róla a jövő nemzedékek hálás szeretete. Nagyapák mesélik majd unokáiknak: hogy volt egyszer egy magyar királyné, ki égi fényben szállt le aggódó nemzetéhez, megvigasztalta, felszabadította a rabság bilincseiből. Angyali ajaka imát rebegett a népek istenéhez, hogy áldja meg, tartsa meg az Ő magyar nemzetét. Az elhaló magyar hős látomásában Ő nyitja meg az égbolt kapuit és a költő homlokára Ő fon égi fényből koszorut. Igy fog az Ő emléke élni, felmagasztosulni a magyar nép és ifjúság szivében az idők végtelenjéig.

A mai emlékünnepen Erzsébet Királynénk boldog gyermek- és ifjú-leány éveiről kivánok megemlékezni, melynek tiszta derüjében sok érdekes vonását találjuk meg a későbbi hatalmas fejedelem-asszonynak.

Miksa bajor herceget, királynénk atyját a gondviselés viruló gyermekekkel ajándékozta meg.

Leányai közül többen viseltek koronát, fényes ragyogó koronát, de amelyeket a sors tragikuma mártirkoronákká változtatott. Mert a végzet rideg, rejtélyes keze súlyosan nehezedett felséges Uralkodónk családjára és a vele rokon bajor uralkodó házra. De forduljunk el a végzet gyászos képétől és keressük fel azt a bájos idillt, melynek körében Erzsébet Királynénk a világot megpillantotta. Képzeletünkkel állapodjunk meg a festői szépségekben gazdag bajor alpok szomszédságában, délkeleti Bajorország tavakban gazdag vidékén, melynek gyöngye az idilli szépségü Starnbergitó. A tó zöld tükrében verődnek vissza csendes, derült napokon Starnberg, Berg, Bernriedl, Seeshaupt igazi aquarell kedves képei; — de kivált Possenhofen és Feldafing bájos körvonalai. Kastélyok, nyaralók, tornyos kilátók, zöldbe és virágba rejtett festői egyvelegben láthatók. Bennünket első sorban Possenhofen érdekel, mert itt emelkedik a nemes egyszerüségében, virágos

környezetében megkapó kastély, Miksa bajor herceg tulajdona, melyben Erzsébet Királyné született. A kastély erkélyszerü kiszögellései a tóra nyílnak. Szemben, a keleti parton sűrű zöldbe rejtőzve fekszik Schloss Berg, büszke tornyaival és tragikus emlékeivel, hiszen itt érte az orozva leskelődő halál a királyok legköltőibb képviselőjét, II. Lajos bajor királyt.

Possenhofen és környéke a békés nyugodt otthon jellegét viselé magán; kedves, nyájas pihenő, távol a világ zajától! Itt és a szomszéd Feldafingben töltötte Miksa herceg boldog családja körében, polgárias egyszerüségben a nyár egy részét.

Az 1837. év december 24-ike volt; a possenhofeni kastély kápolnájának tornyából a déli harangszó hangzott el, midőn egy előkelő külsejü délceg férfialak a Starnbergitó felé haladva egy szegényes külsejü asszonynyal találkozott, ki őt «Dicsértessék a Jézus»-al köszönté. «Mindörökké» volt a válasz. Az asszonyt megállítva kérdezte: «Hová, hová jó asszony?» «Átsietek a túlsó partra Mairingenbe, hogy unokáimnak a mai szent estére szegényes kis ajándékot vigyek. Sietnem kell, mert kerülővel megyek, nincs pénzem a révész számára. Hja, önhöz bizonyosan másként kopogtat be a kis Jézus, mint az én szegény házamba.» «Be is kopogtatott már,» — felelé az úr — «ma reggel egy takaros kis leánykát hozott nekem a kis Jézus, kit Erzsikének neveztünk el. Itt van jó asszony a révésznek való pénz, vitesd át magadat a túlsó partra és estére jöjj át unokáiddal a kastélyba és tudakozódjál a possenhofeni Erzsike felől.» Néhány óra múlva csakugyan beállított a falusi asszony unokáival, és egyűgyű naivitással kereste a kis Erzsikét. Egy terembe vezették őket, melyben nemsokára megjelent a délelőtti előkelő úr egy 6 éves kis szőke leány kiséretében, a ki az újszülött kis nővére nevében búsás ajándékot adott a szegény gyermekeknek, az úr pedig értékesebb pénzdarabot rejtett az öreg asszony kezébe. Könnyes szemmel hálálkodott és fokozott kiváncsisággal kérdezte az asszony, hogy hát ki az a possenhofeni Erzsike. «Sokat akarsz egyszerre jó asszony, de kielégitem kivánságodat. Az újszülött kis leány Erzsébet bajor hercegnő, én pedig atyja vagyok, Miksa bajor her-

ceg.» Ez a karácsony est örömünnepe volt nemcsak a bajor hercegi családnak, hanem a mairingeni Gangelhuber családnak is, melyben bizonyára őszinte szívből fakadó imádság szállt az égbe a kis Erzsébetért. És midőn Erzsébet hercegnő serdülő leány lett, sőt később is, midőn már császári és királyi korona ékesítette homlokát, gyakran betért a mairingeni családhoz, melynek fiatal sarjairól a hercegi család nemesen gondoskodott.

Erzsébet királyné ifjú leánykorát a szülői ház polgáriasan egyszerű, de a mély családi szeretet melegétől áthatott légkörében töltötte. Az esztendő több hónapján át Possenhofenben vagy a szomszédos Feldafingben időzött a hercegi család, és ebben az egyszerű, nemes környezetben, és a természet szépséges világában folytak Erzsébet hercegnőnek és testvéreinek gyermekévei: tanulásban, testet-lelket edző szabad mozgásban. Gyakori kirándulásokat tettek gyalog vagy vizen, mert a possenhofeni miniatür kikötőben mindig készen állottak a díszes csónakok kisebb vagy nagyobb kirándulásokra. Az utóbbiakban gyakran résztvett maga Miksa herceg is, ki jeles sportember hírében állott és abba maga vezette be gyermekeit is. Úszni, evezni, lovagolni a fiatal leányok már korán megtanultak. A Starnbergitó körül elterülő erdős magaslatokon több helyen tünik fel a zöld környezetből egy-egy erdei kápolna, többnyire kegyhelyek, hová a vallásos érzelmű falusi nép sűrűn szokott ellátogatni. A bajor herceg leányait gyakran látták a templomlátogatók jámbor csoportjában, egyszerű kis karton ruhácskákban, élő virágokkal diszített falusias szalmakalapokban. A nép iránt meleg rokonszenvet tanusítottak a hercegnők; nem ritkán a kastélyba meghivták és megvendégelték a falusi fiatalságot, máskor ismét ők látogattak el a falusi mulatságok megtekintésére. Kedvelték a nagyobb és tanulságosabb kirándulásokat is. Felkeresték Ottobeuren, Wissobrunn és Andechs hajdan híres apátságokat, hol régi nagy emlékekben gyönyörködtek és gyarapitották költészeti és történelmi ismereteiket. Csoda-e, ha ilyen környezetben, testet és lelket tápláló világban Erzsébet hercegnő fogékony lelkében már zsenge korában fellángolt a költészet és természet szépségei iránt a szeretet. A köl-

tészet bűvös-bájos világa ellenállhatatlanul vonzotta. A természet és költészet volt boldog fiatalságának éltető eleme és e kettő volt életének mentőhorgonya, midőn reményei és életörömei hajótörést szenvedtek. Possenhofen mesterkéletlen, korlátlanul szabad légkörében volt ő legboldogabb. A nép jól ismerte a fehérruhás kis hercegnőt, ki egyedül barangolta be az erdős magaslatokat, és kalapját, ruháját tele akgatta virággal és versenyt dalolt az erdő madaraival.

A müncheni udvar körébe ritkán vágyott; már ekkor mutatkozott gyermeklelkének az a vonása, mely a későbbi hatalmas birodalom császárnéját és királynéját jellemezte: nem szerette a nyilvánosságot, az udvari élet ragyogása terhére volt és kerülte, amikor lehetett. De ha ott megjelent, elbájolt mindenkit felséges megjelenésével, lebilincselő, nyájas modorával. Az egész világ a possenhofeni szép rózsának, a környékbeli nép pedig kis tündérének nevezte, leereszkedő jóságáért és a szegények iránt tanúsított könyörületességéért.

De a possenhofeni aranyos napokat is beárnyékolta egy tragikus esemény. Egy napon hírül hozták a kastély lakóinak, hogy a Starnbergi-tavon egy csolnakban láttak egy koros, előkelő férfiút egy fiatal leánnyal a tó közepén vesztegelni. Rövid idő múlva a csolnak üresen lebegett a tó tiszta tükrén. Kiderült, hogy a két alak gróf Majláth volt leányával, kik az élet keservei elől így kerestek menekülést. A tragikus haláleset mélyen megrendítette a hercegi családot, különösen Erzsébet mélyen érző szívét, kinek arcáról hosszú időre eltűnt a vidámság és gyakran látták őt könnyezni.

Rövidd el ezután a fiatal hercegnők kirándulást tettek a család egy távolabb fekvő kastélyába, Banz várába, a bajor Oberpfalzba, a Fichtel hegység határszélétől nem messze. Egyike ez Bajorország természeti szépségekben és történelmi vonatkozásokban leggazdagabb vidékeinek, telve regényes várromokkal és nagy múlttal dicsekvő, műemlékekben gazdag városokkal. Innen barangolták be a természetért rajongó Erzsébet és nővérei a vidék vadregényes tájait, magaslatait és titokzatos sötét fenyves erdőit.

Egy ilyen barangolás alkalmával sajátságos kalandjuk akadt a hercegnőknek. Egy meredek hegyi ösvényen öszvérháton fölfelé haladva, sűrű fenyőerdő közepén egy kis tisztásra akadtak, melynek közepén alacsony, füstös és sárral betapasztott fedelű kis viskót pillantottak meg, melyhez közelebb haladva látták, hogy az alacsony ajtó küszöbén egy öreg görnyedt asszony ül összekuporodva. A fiatal leányok megdöbbentek a szokatlan látványra és vissza akartak fordulni. De Erzsébet hercegnő bátran és pajzán vidámsággal közeledett az agg nőhöz. «Ugy-e, te boszorkány vagy?» kérdezé. «Annak csúfolnak» — felelé emez, és szúrós tekintettel vizsgálta a jövevényeket.

«No hát akkor jósolj nekünk» — mondá Erzsébet — és feléje nyújtotta kezét.

Az öreg asszony vonakodott. «Rossz napom van ma, és rossz kedvemben csak szomorú dolgokat tudok mondani:» szólt az öreg. De azok ismételt kérésére megszólalt és jövendölt... Szürkület volt már, midőn a társaság visszaérkezett Banz várába és a jóslat hatása alatt hosszú időre vége volt a boldog, gondtalan leánykedvnek.

A véletlen beigazolta a jóslat sejtelmeit. Erzsébet királyné eljutott a genfi Golgotáig; Mária hercegnő elvesztette nápolyi fényes királyi koronáját és Zsófia alençoni hercegnő nemes emberbaráti cselekedete közben a tűzvész áldozata lett. Ez az egykor boldog hercegi családnak szörnyű tragikuma.

A felserdült Erzsébet hercegnőről így ír egy akkori ismert nevű német író:

«Erzsébet hercegnő magas, karcsú termetű, végtelenül kecses és kedves. Szelid, jóságos, gazdag lelke sötétkék szemeiből tükrözik vissza, szép vonásain szelid komolyság és bájos nőiesség uralkodik».

Ezek a vonások sok-sok évig megmaradtak a királynén. Csak midőn a szerencsétlenség és bánat özöne reá zúdult nagy lelkére, midőn a derült, napsugaras lelkű nőből Mater Dolorosa lett, akkor mutatkoztak az első ezüstszálak sötét hajfonataiban, akkor vont redőt szépséges arcára a bánat és gyász.

Erzsébet hercegnő Ischlben ismerkedett meg felséges uralkodónkkal, I. Ferenc Józseffel, 1853-ban, egy udvari estély alkalmával, melyet Zsófia főhercegnő, uralkodónk édes anyja rendezett. Az első találkozás után Ferenc József egy fehér rózsacsokorral tüntette ki Erzsébetet.

Az estély után tudatta a császár az édes anyjával, hogy megtalálta, akit keresett, a bájos Erzsébet lesz az ő arája. Midőn ezt tudtára adták a fiatal leánynak — az öröm és csudálkozás hangján felkiáltott: «Ez lehetetlen, hiszen én olyan igénytelen kis leány vagyok»!

Az 1854. év április 20-án, gyönyörű tavaszi reggelen vált meg Erzsébet — az osztrák császár és magyar király arája az imádott szülői háztól. Búcsúzása olyan volt, mint az ő lénye: bensőséges, igaz, egyszerü. A szeretet meleg hangján vett búcsút mindenkitől; kezet szorított az intimebb cselédekkel is. München városa a szeretet és hódolat minden jelével kitüntette; és az egész útvonalon, amerre Bécs felé haladt, a rajongó szeretet jeleivel találkozott.

Straubingenből a fejedelmi pompával diszített dunagőzösön folytatta útját. A Duna mindkét partja szakadatlan láncolata volt a nép újongó örömének. A díszes gőzös fedélzetén pedig egy fehérbe öltözött bájos leány alakja volt állandóan látható, ki a feléje hangzó üdvözleteket és üdvkiáltásokat a legszeretetreméltóbb modorban köszönte, kezével integetve, kendőjét lobogtatva, a fedélzet egyik oldaláról a másikra sietett, hogy a szeretet és hódolat nyilvánításait viszonozza. Midőn a hajó Bécsben kikötött, Zsófia főhercegnő volt az első, ki a fedélzeten megjelent és a fejedelmi rokonok jelenlétében átölelte és fiának karjaiba vezette a szépséges arát. Az ünnepélyes esküvő 1854-ik év április 24-én este hét órakor tartatott meg az Augusztinusok templomában.

Ezen idillikus fiatal leányból lett az a hatalmas fejedelemasszony, aki népei millióinak meghódította szivét, mihelyt közöttük megjelent, mert ösztönszerűleg megérezték lelkének nagyságát és szivének nemességet. Mint alattvalóinak anyja, nem

szűnt meg azokra mint gyermekeire gondolni. Nem volt gyengédebb és jótékonyabb kéz az övénél, ahol szenvedést és nyomort látott.

Mint fejedelemasszony melegen érdeklődött a kormányzás és a politika iránt, de az udvari élettel járó külsőségeket nem szerette, és ahol lehetett, elkerülte a trón pompájának vakító látványosságait. «Ő a szív és nem a diadém királynője volt».

A tündérek országában élt Ő, nem pedig mint mi emberek városokban. Ezért kivánkozott mindig kifelé, a nyilt tengerre és azon túl a mezőkre, hegyekre, a melyek neki csak lépcsőül szolgáltak ahhoz a magassághoz, amelyen csak Ő járhatott.

Mennyire rajongott a szépért! Különösen a természeti szépért, melyet emberi kéz nem érintett, melynek díszét a mindenható Teremtő alkotta, és az idők századai tettek csudálatossá és tiszteletre méltóvá.

«Szeretem a természetet, — mondá, — mert a természet az örökifjúság, mely nem hanyatlik, nem öregszik! Csak a társadalom és az emberek vannak alávetve a hanyatlás, az öregedés és a pusztulás végzetének».

Az ős, eredeti, vad természetet imádta, melyen az emberi kéz romboló hatásának nincsenek nyomai. Ezért kereste fel a hegyek ormait, a tenger beláthatatlan távolságait!

Itt az egészen megváltozott. Hogy megifjúdott, mikor egy hegy tetején állt a nyulánk, gyászbaborult alak, mint egy cyprusfa az emberiség temetőjéből; körülvéve az öröklét sugaraitól. Mint sugárzott szemeiből a lélek halhatatlansága, azokból a szemekből, melyek lenn a siralomvölgyében, ahol emberek laknak, annyi könnyet ontottak». (Christomanos.)

És ezzel befejezem annak az idillnek a rajzolását, melyet a mai ünnepen Nagy Királynénk emlékére elmondani óhajtottam.

Azt akarom, hogy az Ő lényének derült édes képe rajzolódjék ifjú szívetek tiszta tükrére, és az Ő emléke legyen szívetek oltára, melyen a szépért és jóért lángoló tűz soha ki ne aludjék.

Budapest. *Lázárné Kasztner Janka.*

A BERLINI NŐI MEETINGRŐL.*

II.

A «*Nemzetközi Nőkongresszus Berlinben 1904-ben*» junius 12—18. tartotta üléseit a Filharmoniában. A hatalmas épület négy nagy hangversenyterme felváltva befogadták a kongresszus négy szakosztályát; számtalan egyéb kisebb-nagyobb helyiségeit pedig a kétszáztagú, berlini hölgyekből álló előkészítő bizottság ritka leleményességgel, minden elképzelhető kényelmet, nyujtó ízléses «napközi otthonunkká» változtatta.

Volt ott kitünően szervezett és mintaszerüen működő «Informationsbureau», tudakozódó iroda; posta, távirda, telefon; pompás dolgozószobák, a sajtó képviselőinek külön Yostszoba, gyönyörű olvasóterem; szakirodalmi könyvárúsítás, frissítők (Limonadenquelle, gestiftet von den Frauen Berlins) Aschinger, Automatabuffet; betegszoba, napos orvossal (persze nődoktor) és ápolónőkkel; pihenőszoba; remek társalgótermek stb. Ez utóbbiak felszerelésére előkelő gazdag hölgyek odakölcsönözték gyönyörű bútoraikat, szőnyegeiket, becses műkincseiket; valóságos élvezet lett volna az állandóan friss virágdíszben pompázó termekben tartózkodni, de már erre futólag sem jutott az időnkből.

A gyűléstermek mindegyikében zöld növényekkel diszített nagy emelvény; rajta az elnök asztala, mellette a szószék és az előadók széksora; szemben a közönség: nagyszámú érdeklődő, müvelt magaviseletű, kitartó $^{9}/_{10}$ részben nőkből álló közönség.

* Az első közlemény a «Nemzeti Nőnevelés» szept.-okt. füzetében van.

A kongresszus vasárnap este nagyarányú estéllyel, Begrüssungsabend-del, vette kezdetét.

A Toeppe kisasszony karnagy vezetése alatt működő női filharmonikusok változatos programmu szép hangversenye és Stritt Friderika kisasszony alkalmi prologja után nagy vacsora volt. Kétezer meghivott vacsorált két teremben, kedélyesen beszélgetve, ismerkedve egymással.

A munka hétfőn reggel kezdődött. Strittné, a Németországi Nőegyesületek Szövetségének elnöke, a kongresszus háziasszonya, (kit azóta, november elején, nagy örömmel vendégül láttunk Budapesten, hol a nagy nyilvánosságnak tartott előadást és hol a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségében a német szövetség tízéves munkásságát ismertette), nyitotta meg a Nemzetközi Nőkongresszust. Rövid beszédében a kongresszus genezisét ismertette, négy szakosztályát és azok tárgykörét jellemezte. Erősen kiemelte, hogy a nő nem azért keres módot az érvényesülésre, mert a férfit utánozva, vele versenyre kelni akar, ellenkezőleg, mert *tudja,* hogy *más,* mint a férfi, mert tudja, hogy képes «die freie, starke, mütterliche Frau der Zukunft zu werden». A vendégek köszönetét Lady Aberdeen, az I. C. W. elnöke tolmácsolta.

Nyomban a megnyitás után megkezdték az egyes szakosztályok munkásságukat. Átlag 9—1—2 óráig, néha még tovább dolgoztak az egyes szakosztályokban, párhuzamosan egy álló hétig. Néha három érdekes előadást volt kénytelen elmulasztani az ember, hogy egy negyedik előadást meghallgathasson és nem volt könnyű dolog esténként eldönteni, hogy másnap mely szakosztályban kit és mit hallgasson meg az ember.

Engem ennek az eldöntésében is, mint már oly sokszor életemben, Carlyle igazított útba: így a *kit* feltétlenül jobban érdekelt, mint, hogy mit? Azon voltam, hogy meghallgathassam ama előadókat, kik engem egy vagy másoknál, legtöbbnyire *egyéni kiválóságuknál* fogva érdekeltek, akármiről beszéltek légyen is és nem bántam meg eljárásomat. Mert hiszen a kiváló egyéniség sajátságos varázssal van az emberre, minden dolgán rajta van énjének bélyege. Csak azt sajnáltam, hogy még így sem hallgat-

hatam meg mindazokat, kiket hallani érdekelt volna. Mert persze feltünően sokan voltak a kiválók.

A közel jövőben megjelenő Kongressbuch, amelyre már itt és ezúttal hívom fel figyelmüket, beszámol majd valamennyi előadóról és előadásról és teljes képét adja majd a kongresszusnak, míg én csak annyit mondhatok el róla, amennyit én láttam belőle, ami képét az én lelkem megőrzött róla.

Az *első* szakosztályban, a *nőnevelésiben* első nap *Frl. Helene Lange* elnökölt. Megnyitó beszédének magva az volt, hogy a nő *külső* felszabadulását kell, hogy megelőzze a *belső* felszabadulás: *tanulnia* kell mindenek előtt!

Az első előadó *Lady Aberdeen* vala, ki a «nőről, mint szociális nevelőről» értekezett. Fejtegette, hogy mennyire szükséges, hogy a nő a szociális kérdéseket, szociális intézményeket ismerje; nem ugyan régi «gazdasszony» voltának rovására, hanem annak kiegészítőjéül. A nő tanuljon, *tudjon*, hogy megtarthassa befolyását felnőtt leánya, fia fölött is. A nőnek tudással és szeretettel kell felfegyverkeznie, csak úgy tehet eleget társadalmi feladatainak. A *tudás* lévén minden fegyvernek leghatalmasabbika, a *szeretet* pedig a legmagasabb a földön.

Frau Adele Gerhard Berlinből «Nőnevelés és anyaság» címen érdekesen elmélkedett szerinte: az anya egyik fontos feladata, hogy az egymást gyakran meg nem értő generációk közt összekötő híd gyanánt szolgáljon, mire azonban csak mélyebb műveltség képesíti. Az új életlehetőségek, melyek a fejlettebb egyéniségű nőnek kínálkoznak, bizonyára gyakran új, nehéz küzdelmekbe is fogják sodorni; az önmagával való foglalkozás összeütközésbe fog jönni a gyermekével szemben az anyában élő önmegtagadással, de mind e küzdelmek a gyermek javára lesznek, akinek küzdelmeit és összeütközéseit az ily anya egészen más színben látja majd ezután.

A második napon *Fräulein Elisabeth Schneider* Berlinkől elnökölt, a «Poroszországi néptanitónők országos egyesületének» elnöke.

Frau Loeper-Houselle Rhensból, a «Tanitónő» szerkesztője,

gyönyörüen értekezett a német *népiskolai tanítónő szociális kötelességeiről*, nagy részben megvalósult szociális munkásságáról, melyet négy irányúnak mondott. 1. Az *iskolaköteles gyermekekkel* szemben eleget tesz szociális munkára kötelezettségeinek a néptanítónő könyvtárak, közös játékok szervezése, ellenőrző otthoni látogatások által;* továbbá gyermekhangversenyek, szini előadások rendezése, irodalmi értékű olvasmányokra való buzdítás által ethikai és eszthétikai műveltségüknek alapvetésére törekszik; 2. *a többé nem iskolaköteles leánykákkal* szemben az a szociális munka vár a tanitónőre, hogy kereskedelmi, ipar, főző, háztartási iskolák keletkeztetésén, szervezésén munkálkodjék: ez irányban a *kötelező továbbképző* iskola végső követelménye; 3. *az anyákkal* való érintkezés szintén fontos szociális munkakötelessége a néptanítónőnek. Mindenütt, hol azzal kisérletet tettek, beváltak a Mütterabende, az anyák esti összejöveteleik, melyek egészségügyi, szegény és betegápolásban való kioktatásukra, valamint egyéb megbeszélésekre szolgálnak; 4. a néptanítónő negyedik irányú szociális munkakötelezettsége *saját műveltségének mélyítése*, úgy olvasmányok, mint tanfolyamok látogatása, mint társadalmi és egyesületi munkában való részvétel által.

Lady Marjorie Gordon Aberdeenből, Lady Aberdeen fiatal leánya, iskolaszéki tag Skóciában vidéken; érdekesen rajzolta az iskolaszéki nőtagok társadalmi munkaterét és melegen ajánlotta, hogy iparkodjanak a nők minden országban ezen tér elfoglalására.

Fröken Dr. Maikki Friberg Helsingforsból, rendkívül érdekes, pozitiv adatokban gazdag előadásban meggyőzően fejtegette a cœducátió, a két nem közös iskoláztatásának, közös nevelésének szükséges és üdvös voltát. Elmagyarázta nekünk, hogy a mult század nyolcvanas éveiben új gondolatáramlatok felzaklatták az északon lakó emberek lelkét. Kiváló férfiak rámutattak a társadalom mélyebb sebeire, pl. a nők szellemi elnyomatott-

* Ez utóbbi szociális munkára Brandenburgban külön egyesület alakult.

ságukra, elmaradottságukra és követelték számukra azt a jogot, hogy saját egyéni életet élhessenek. Ennek alapfeltétele a magasabb képzettség. De azt hol szerezhesse a nő, hol tanuljon? *A fiúkkal együtt.* Csodálatraméltó mily egyszerűen és nyugodtan, minden rázkodtatás nélkül vált valóra ez okos tanács, érvényesült ez elv. Ellenzői szinte rögtön elhallgattak.

A tanítók a koedukativ iskolákban egyenlő jogkörrel biró férfiak és nők. A közösen, együttesen tanuló fiúk és leányok erkölcsi viszonyuknak fontos kérdése a tanítók egyhangú véleménye szerint: *jó nevelésű testvéreké.* Az együttanulás szinte belátlanul nagy erkölcsi, szellemi és anyagi előnyei rövid két évtized alatt *köztudattá* váltak Finnországban, minden mellettök való érvelést feleslegessé téve. Előadó őszintén kívánja, vajha az együttanulás mentől előbb világszerte, a tanítás minden fokán (és nemcsak mint pl. nálunk a falusi elemi iskolákban és az egyetemeken) általánosan elterjedne.

Zürich, Dánia és az északamerikai Egyesült-Államok egy-egy szónoka *gyakorlati* tapasztalataik, mások tudományos meggyőződésük alapján nyomós érvekkel támogatták a koedukáció előnyeit és kivánatos voltát.

A nőnevelési szakosztályban a harmadik napon *Frau Geheimräthin Hedwig Heyl,* (die Hochschulen-Heyl, mint Berlinben becézve nevezik), elnökölt. Megnyitó referatumában tájékoztatott a szőnyegen lévő *női továbbképző iskolák* még fejletlen intézményéről. Megállapította, hogy az állam még csak egy-két országban foglalkozott a női továbbképzés kérdésével; ami eddig történt, jóformán mindenütt a társadalom érdeme, legtöbbször a nőké, kik háztartási, főző, ipar és kereskedelmi iskolákat, vagy tanfolyamokat szerveztek, vagy egyesek vagy egyesületek áldozatkészségükből, kik felismerték azon körülmény nemzetgazdasági jelentőségét, hogy pusztán *fogyasztó* vagy együttal *termelő* tagja-e a nő a társadalomnak.

Frl. Marg. Henschke Berlinből, a női továbbképző iskolák feladataikról és szervezetökről beszélt okosan, lelkesen. A továbbképző iskola hasznát, fontosságát fejtegette az állam nőnemü

ifjúságának óriás többségével, a nép leányaival szemben, kiknek másnemű magasabb műveltség megszerzése nem áll módjukban, s akiknek erkölcsi megbizhatóságukon alapszik mégis a nemzet jövője. Ez iskolák *ethikai* fontosságuk manapság kiválóan nagy, mikor a régi nevelőtényezők: család, egyház, munkaadógazda, hovatovább annál elégtelenebbeknek bizonyulnak; az elemi népiskola által be nem fejezhető erkölcsi nevelés szempontjából új intézményre égető szükség van. *Szociális* feladatuk, hogy jóvá tenni segítsék az uralkodó osztályok mulasztásait a munkások, a dolgozók osztályával szemben, módot nyujtva a fiatal nemzedékbeli nőknek is, akik fogyatkozásaikat csak úgy érzik és általuk csak úgy szenvednek, mint a férfiak, erejöknek, képességeiknek megfelelő előmenetelre. Ezzel kapcsolatos a női továbbképző iskola *gazdasági* és *gyakorlati* feladata. Minden megváltozott körülöttünk, csak a leányok népiskolai oktatásuk maradt a régi. A népiskola szakképzést nem adhat. A 14 éves leányka gazdaságilag tehetetlenül sodródik az élet küzdterére. E ponton kezdődik a továbbképző iskolák gyakorlati feladatuk. Kereskedelmi, ipari, főző, háztartási, mezőgazdasági és más tanfolyamok kellenek, vagyis: a továbbképző iskola gyakorlati feladata az általános műveltség fejlesztése mellett, gyakorlati pályákra képesítést nyujtani. Előadó *a kötelező három évi női továbbképző* iskola híve, heti nyolc órai tanítással. Hangsúlyozza, hogy ez iskolák *kötelező* volta fontos államérdek, mert hisz annál magasabban áll valamely nemzet, mennél képzettebbek, mennél munkabiróbbak a nép asszonyai, a jövő hordozói.

Fröken Eline Hansen, Kopenhágából, előadásából megtudtuk, hogy hazájában, Dániában, a népiskolákkal kapcsolatosan (mint Németországban Kasselben és Karlsruheben), *gyermekkonyhák* vannak (gyermekeknek való főzőiskolák), melyeknek látogatása *kötelező;* hogy vidéken sok az állami háztartási iskola, melyeket a téli hónapokban átlag *tizennégy-tizenötezer* parasztasszony látogat; sok a vándorháztartási tanítónő, kik kitünő képzettségüket állami iskolákban nyerik.

Frau Baronin Stettentől, Münchenből, megtudtuk, hogy

Münchenben az egyéves továbbképző tanfolyam látogatása a leányokra nézve *kötelező*.

Frau Preuszner, Winterthurból, közölte velünk, hogy a svájci háztartási iskolákat az állam szubvencionálja; hogy vezetésök kizárólag nők kezében van; hogy a népiskola utolsó osztályával kapcsolatosan ott is van gyermekkonyha, melynek látogatása kötelező.

Nagyszabású volt a német szövetség vígkedélyű, élces alelnökének *Frau von Forster*, Nürnbergből, előadása, ki a *nő teendőiről* beszélt a *népnevelési törekvések támogatásában*. Keveseli a nőknek eme szociális kötelességük teljesítésében eddig kifejtett munkásságukat. A nő segítsen a nőn. Alaposabb technikai képzettség, pl. a nő keresetképességét fokozná; az orvosi tudomány minden vívmánya dacára nem képes a ragályos betegségek terjedését kellőleg megakadályozni, mert a széles rétegű alsó néposztály tudatlan asszonyaira nézvést, mind ama tudományos vívmányok nem léteznek: a nyilvános olvasótermeket, könyvtárakat, népakadémiákat alig látogatják az alsó néposztálybeli nők, hiányozván bennök a tudásnak még vágya, a művelődésnek még ösztöne is. E vágyat, ez ösztönt felébreszteni bennök a művelt nők kötelessége. A művelt nő szociális kötelessége a népnevelési törekvéseknek a nők érdeklődésükhez és szükségeikhez való alkalmazása. A személyeshez való hajlama, anyai érzése, a gyermekekkel való érintkezése alkalmassá és képessé teszi a művelt nőt arra, hogy a népnevelés munkájából kivegye a maga részét: a nő segítsen a nőn!

Csütörtökön *Frl. Margarete Poehlmann*, Tilsitből lelnökölt. Az előadásokat bevezette *Frl. Helene Lange* referatuma, melyben kimutatta a magasabb nőképzés összefüggését a nőkérdéssel. Elmondta, hogy a nőképzés elhanyagolt voltának oka, hogy a nőnek szükséges tudnivalóknak mértéke évszázadokig, és szerte a világon mindenütt, a férfi tetszése, a neki tetsző dolgok tudása volt, mely mérték a nők iskolai képzésének emelését célzó *első* nagy, Weimarban tartott tanácskozáskor is irányadó volt és maradt. Pedig a tulajdonképeni kérdés az, hogy *más irányú képzésre és*

műveltségre van-e szüksége a nőnek, mint a férfiúnak? Eltekintve, a nőknek, magától értetően szükséges nagyobb kézügyességtől, — eltérőnek kell-e lenni képzettségüknek? Aminthogy az emberi test rendeltetése szerint és annak megfelelően *ugyanazon* táplálékokból neme szerint különbözően alakul és fejlődik: azonképen egyazon szellemi táplálék sem fogja eltörölni a nem szerint való különbözést. Igaz, hogy a férfiak képzése nem eszményien tökéletes, sőt; de szükséges átmeneti rossz. Mert világos, hogy a nőképzés mértéket magában a nőben kell keresni és megtalálni. Majdan.

Mrs May Wrigt Sewall Indianapolisból az É. A. Egyesült-Államokbeli nők testi nevelésökről szólt és azon nagy súlyról, melyet ott arra vetnek. Ismertette a testgyakorlás történetét hazájában és oda konkludált, hogy az utolsó évtizedek ezirányú munkájának eredménye *új női eszmény*, az *erő* és *egészség* eszményének kialakulása.

Fru A. Hierta-Retzius Stockholmból, az iskolai munkahygienáról beszélt és a mens sana in corpore sano elvnek figyelembevételét ajánlotta.

Fröken Luise Winteler Odenseből a magasabb dán nőképzés történetét ismertette. Két év óta törvényhozás által elrendelt közös-iskola van. Koedukáció az elemi- és középiskolában és az egyetemen.

Signora Bice Cammeo Firenzéből, ismertette a magasabb nőképzés rohamos térfoglalását Olaszországban. Legnehezebben legyőzhető akadálya a zárdaiskolák befolyása volt. A leányok évek óta a fiúgimnáziumokba jártak, s dacára a legkedvezőbb tapasztalatoknak, azon van most az olasz közoktatásügyi kormány, hogy külön leánygimnáziumok felállítása által korlátozza a tanuló-szabadságot. Az egyetemeken minden szakra beiratkozhatnak a kellő képzettségű nők és a férfiakkal egyenlő jogokat élveznek. Az egyetem elvégzéséhez kötött pályákon működő nők száma növekvőben van.

Fru Ilmi Halsten Helsingforsból, ki koedukativ középiskolában tanít, Finnország magasabb nőképzését ismertette. Kiemelte,

hogy a 20 év óta kipróbált vegyesiskola kitünően bevált. A fiúk és leányok közt, kik az elemi iskolától kezdve együtt dolgoznak, a teljes egyenlőség érzete és komoly közös érdekek fejlődnek, — s szemmel látható az az eredmény, hogy később az életben is könnyebben megértik és megbecsülik egymást. A koedukativ intézetek a tanulmányi eredmény tekintetében is igen magasan állnak és kitünő tanító- és nevelő-iskoláknak bizonyultak.

Frau Dr. phil. Eugenie Schwarzwald Wienből, az osztrák magasabb nőképzésről referált élénken, kedvesen. Az egyetemeken a bölcsészet és orvosi szakok nyitva állnak a nőknek, ellenben a gimnáziális képzés teljesen magánjellegű.

Naponta sokoldalú élénk diskusszióval végződtek a szakosztályi ülések. De egyszer sem volt a részvétel és érdeklődés élénkebb, mint a magasabb nőképzés témájánál. Vagy huszan szóltak hozzá a földnek különböző országaiból, köztük a rendesnél több férfi, kik közül pl. *gróf Hoensbroech* úr a koedukáció mellett tört lándzsát; a többi felszólaló úr is a magasabb nőképzés szószólói valának.

Az ötödik nap tárgya a nők *egyetemi tanulmánya* volt. Az elnöki székben *Frau Professor Steinmann*, a «Frauenbildung und Frauenstudium» egyesület elnöke. *Frl. Gertrud Bäumer* bevezető előadása röviden tájékoztatott azon problemákról, amelyek jelenleg a nők egyetemi tanulmánya kérdése körül felmerülnek. *Fontosabb problema* pl. az egyetemi hallgató nők céljai, — az elért eredmény úgy választott pályájuk szempontjából, mint a tudomány fejlesztésére való tekintetből, — kérdések, melyekről még alig lehet nyilatkozni.

Frau Marianne Weber, Heidelbergből, szólt a nőkről, mint a tudomány művelőiről. Abból a történeti tényből indult ki, hogy eddig teremtő, produktiv munkásságot a tudományban nem tudtak kifejteni a nők. Azonban annak dacára hozzájárult a nők tudományos munkájuk a felfogás és szempontok gazdagításához, mert a nő sajátos felfogását és értékideáit beleviszi tudományos munkájába. Főleg a nőkérdés tudományos tárgyalása rájok néz. Azon követelés súlypontja azonban, hogy a nő is részt vehessen

a tudomány művelésében, nem azon van, hogy munkájának a tudomány tárgyilagos kozmosának felépítésében nagy jelentőséget tulajdonítanánk, hanem a *tudomány eredményeinek értékesítésében.*

Fröken Ida Falbe-Hansen, Kopenhágából, nagyon kedvezően nyilatkozhatott a dán nők tudományos képzésükről, úgy a már régóta élvezett teljes tanszabadság, mint a nő- és férfihallgatók egymáshoz való viszonyukról, vagy az egyetemi tanároknak a nőhallgatókkal szemben való magatartásukról.

Miss Frances Melville St. Andrews Collegeből Skóciában, az egyetemi nőhallgató tanulmányügyeit ismertette Nagybritanniában. Az oxfordi és cambridgei régi egyetemeken külön női kurzusok szokásával.

Miss M. Carey-Thomas az É. A. Egyesült-Államok egyik legnagyobb női egyetemének a Bryn-Maws-College elnöke, elmondta nekünk, hogy az É. A. Egyesült-Államokban az egyetemek 80%-a nyitva áll a nők előtt. 23,000 nő koedukativ egyetemeken, 5000 női colleges-ben tanulnak. Tehát É. A. E.-Á.-nak van legnagyobb módjuk a tudományos képzés eredményeinek megfigyelésére, levonására.

Megállapított tény, hogy a *tanuló nők* egészsége *jobb*, mint a hasonlókorú rendszeres tanulással nem foglalkozóké. Az egyetemet végzett nők közül a férjhezmenők percentszáma meglehetősen magas. Az egyetemek tudományos színvonaluk a nőhallgatók által emelkedett. Szóló a koedukativ egyetemeknek ad elsőséget, nemcsak gyakorlati okoknál fogva, de mert csak úgy van meg a nőnek a képzelhető legjobb alkalma a tanulásra.

Frl. Dr. Kate Schirmacher, Párisból, elmondja, hogy Franciaországban a nők egyetemi képzésöknek kérdése befejezett tény. Minden fakultás nyitva áll a nőhallgatók előtt, kik csekély kivétellel, külföldiek. Az abiturium nem a gimnáziumi tanulmányokat befejező és lezáró vizsgálat, hanem felvételi vizsgálat az egyetemre, melyet egyazon bizottság előtt tesznek le a férfi- és nőhallgatók. Semmi akadálya nem lenne leánygimnázium szervezésének, de mindez óráig még gimnáziális tanfolyam sincsen Franciaországban.

Frl. Dr. jur. Van Dorp, Haagából, azt az előzékenységet dicséri, mellyel a nőhallgatók a holland egyetemeken találkoznak.

Hosszú, kimerítő diskusszió, melynek folyamában *Frl. Helene Lange* a félműveltségtől óv, mely az elért eredménnyel megelégszik, míg a tudományosabb képzettségű belátja, hogy semmit sem tudunk. «Das Erforschliche erforscht zu haben, das Unerforschliche ruhig zu wahren, dies Glück für Sohn und Tochter!» Azt hiszi joggal kérhetik a német nők: 1. a koedukációt a gimnáziumban; 2. az érettségi bizonyítvány alapján az egyetemekre való beiratkozás jogát; 3. közös egyetemet; 4. a gimnáziumokban egyenlő jogkörű férfi- és nőtanítók alkalmazását; 5. a szemináriumokba való felvételt, minthogy a tapasztalt eredmény mindenütt igen kedvező.

Az utolsó napon *Frl. Gertrud Bäumer* Berlinből elnökölt. *Frl. von Bredow* Berlinből nagy vonásokban tájékoztatott aznapi tárgyunkról, *a nőnek részvétele a közoktatásban*. Tárgyát háromfelé tagolta: 1. a népiskolai elemi tanítónőnek; 2. a felsőiskolai tanítónőnek képzése; 3. a nő részvétele az iskola adminisztrációjában. Reméli, hogy a nemzetközi áttekintés közös munkánknak nagyobb szabást ád, bátorságunkat megerősíti, szemünk határát kiterjeszti.

Frl. Martin Berlinből magas színvonalú előadásban feltárta a mai német tanítónőképzés hiányait és azok megszüntetése végett kívánja, hogy a tulajdonképeni ismeretközlést külön meghatározott iskolák végezzék, pl. gimnázium, felsőbb leányiskola, hogy a szemináriumi tanulmányokat gyakorló év előzze meg, mely pszihologiára és pædagogiára előkészít és záró vizsgálattal végződik, amely a szemináriumba való felvétel feltétele. A szemináriummal kapcsolatban külön gyakorló-iskola legyen és azzal mód, alapos methodikai képzésre. Követelményeit így formulázta: 1. egységes képzés; 2. az iskola és szeminárium elválasztása; 3. gyakorlóév; 4. évközben tudományos vizsgálat; 5. a szeminárium befejeztével tanításra képesítő vizsgálat saját tantestületük és nem idegen vizsgáló-bizottság előtt.

Fröken Ida Falbe-Hansen, Kopenhágából, hazája néptanító-

nőinek viszonyait ismerteti. Dániában három éves koedukativ képzés van, úgy állami, mint magánszemináriumokban, gyakorlóiskolákban való tanítással kapcsolatosan. Felsőbb iskolai tanítónőképzés eltekintve a népakadémiához hasonló kurzusoktól nincsen. Az általános hajlandóság tudatában, egy *nemzetközi tanítónői krongresszus* összehívását indítványozza, nagy tetszés mellett.

Rosenberg Augusta Budapestről, ismertette a tanítónő helyzetét Magyarországban. Kiemelte, hogy hazája törvényei a nőt ősidőktől fogva a férfiúval egyenértékű egyénnek tekintették. Magyarországban a tanítónőképzés is kezdettől fogva egyértékű volt a férfitanítóéval, bár nem koedukativ; hogy nemcsak a kisdedóvónő és elemi népiskolai tanítónőképzés magas színvonala, de hogy hazájában harminc év óta kitünő állami felső tanítónőképző-intézet áll fenn, hogy nehány év óta a tudományos egyetemek filozófiai kara megnyilt a nők előtt; hogy a tanítónők nemcsak az állami és községi elemi iskolákban, hanem a polgári és felső leányiskolában, valamint az ország egyetlen leánygimnáziumában nagy számmal működnek, férfi kollegáikkal teljesen egyenlő jog- és hatáskörrel, velök egyenlő fizetés- és nyugdíjat élveznek. — Az iskola adminisztrációjában iskolaszékekben stb. a tanítónő eddig alig foglalt tért; de az inkább indolenciákon, mint a lehetetlenségen mult. A tanítónő társadalmi állása tisztelt. A nőtanító cölibatusának kérdését a szabadelvű Magyarországban csak hírből ismerik.

Fröken Frederikke Mörck Christiániából. Norvégiában a koedukáció van az elemi és középiskolában, azonban aránytalanul kevés tanítónőt alkalmaz az állam. Nemrégen peticionáltak, hogy a keodukativ iskolákban nagyobb tért engedjenek nekik.

Mrs Henry Fawcett Londonból, aki a női szavazatjogi mozgalom vezetője Angliában, elpanaszolta, hogy mostanában majd hogy el nem vesztette az angol nő egy ősrégi jogát. T. i. az elementary school-board-ban mindig volt helye és szava a nőnek is. Új közoktatási törvény a grófsági tanácsokra bizta a school-boardot, e tanácsba pedig nő meg nem választható; energikus társadalmi küzdelmek árán azonban kivivták, hogy egyelőre legalább mint kültagjai részt vehessenek az iskolaszékek munkájában.

Frl. Anna-Marie Ristow, Dortmundból, kimutatja, hogy Németországban elérhetik a nők, hogy a községi iskola adminisztrációban részt nyerjenek. Ennek fontosságát az *anya* szempontjából szépen magyarázza *Frau Zurlinden*, Bernből.

Elnök jelenti, hogy Krakkó és Lembergben az iskola tanácsában tanítónők is vannak.

Élénk diskusszió után, melyben ismét sok férfi vett részt, és dr. Käte Windscheit beszéde után, aki a szakosztály köszönetét tolmácsolta elnökeinek, tapintatos vezetésökért, és Frl. Bäumer zárószavai után, ki világszerte élénk visszhangot kivánt a szakosztály tanácskozásainak, véget értek a nőnevelési szakosztály tárgyalásai.

Ami rám nézve a munka eme óráiban különösen tanulságos volt, hogy: míg egyfelől örvendve láttam, hogy a haladottabb államokhoz mérten sem elmaradott a magyar nőképzés, a magyar tanítónő helyzete pedig sok-sok országénál előnyösebb, addig másfelől szomorúan felismertem, hogy amilyen erősen kifejlődött a szociális munkakötelezettség érzete világszerte a művelt nemzetek asszonyaiban, éppen annyira fejletlen a társadalmi munkakötelezettség tudata ami nemzetünk asszonyaiban, akik, kevés kivétellel a legjobb esetben is, csak jótékonyak.

Adjunk mi tanítónők jó példát és vegyük *éppen* oly komolyan szociális munkatartozásunkat, mint vesszük hivatásunk szorosan vett kötelességeit. Segítsünk jóvá tenni a mulasztást, mi, hogy így van, abban nekünk háromszoros részünk van: mint embereknek, mint nőknek és mint tanítónőknek.

Budapest. *Rosenberg Auguszta.*

NŐKÉRDÉS ÉS LEÁNYNEVELÉS.

«Jókor kezdjen az ifjú leány szolgálni tanulni,
Nő hivatása ez, s csupán szolgálva kerülhet,
Házi körében egykor majd méltó uralomra.»

Sokszor olvastam, hallottam, tanultam Goethe e sorait, s mindig bizonyos méltatlankodás fogott el a költő iránt, aki a nőt csak amolyan alsóbbrendű lénynek tartja s egyéb hivatást nem tulajdonít neki, mint szolgálni és mindig csak szolgálni. E nyáron ismét eszembe jutottak e sorok, de milyen egészen más világításban jelentek meg előttem, mennyire megbékültem a nagy német költővel, mert felfogtam a szavak mélyebb jelentését. Nem *szolgálni* a szó közönséges értelmében, hanem valakinek szolgálatot tenni, valakire vagy valakikre nézve nélkülözhetetlenné válni: ez az a vágy, amely ott él minden női lélekben s a nő minden törekvésének a fő rugója. Legalább így mondja a híres Zimmer tanár, akinek előadásait Jenában hallgattam, s aki nemcsak elsőrangú szaktekintély a nőkérdést illető dolgokban, hanem a nemesebb értelemben vett női mozgalomnak szóval és tettel lelkes bajnoka, a női nemnek feltétlen és ideális lelkű tisztelője is.

Abból indul ki, hogy minden embernek, s így a nőnek is bizonyos hivatást kell betöltenie. Felmerül a kérdés: vajjon minden hivatás való-e férfinak és nőnek egyaránt? Zimmer határozottan nem-mel válaszol. Nem azért, mintha a nő tehetségtelenebb és gyöngébb volna a férfinál, hanem mert tehetsége és ereje más irányban nyilvánul, s főleg, mert a női lélekben egészen mások az uralkodó motivumok. «A férfi cselekedni akar, a nő

valakire nézve valami lenni.» Így fejezi ki a nagy tudós azt a különbséget, amely a férfi és női lélek között van. A nő szivének, szeretetének, érdeklődésének minden ténykedésénél ott kell lennie, hogy a munkája sikeres lehessen. Innen van az, hogy a nőre nézve természetének leginkább megfelelő hivatás a háziasszonyé és anyáé. A mai társadalmi viszonyok azonban nem engedik meg, hogy minden nő betölthesse ezt a természetes hivatását, s ez a nőkérdés kiinduló pontja. Ezért nem szabad a nők mozgalmát úgy felfogni, mint a férfinem elleni harcot s ezért nem szabadna a férfiaknak sem a hivatást kereső nőt lenézni és ellenségnek tekinteni, aki leszorítja őket a kenyérkereső pályákról, hanem vállvetve munkálni a kérdés megoldásán s törekedni arra, hogy minden családon kívül élő nő természetes hajlamainak megfelelő hivatáshoz jusson.

De hát melyek azok a hivatások, amelyek a nő természetének leginkább megfelelnek? Mindenesetre azok, amelyek családbeli hivatásához legközelebb állanak: az iskola, a gyermekkert, a kórházak ápolótermei azok a terek, ahol a nő utólérhetetlen, ahol veleszületett gyöngéd gondoskodásával és leleményességével csodákat művel; ezeken kívül pedig nyitva áll számára minden olyan pálya, amelyhez *személyes érdeklődés* fűzi. Így a tapasztalás bizonyítja, hogy az orvosi pályán is megállja a nő a helyét, sőt olyan esetekben, ahol önfeláldozó gyöngédségről van szó, túl is tesz a férfin. A művészi pályákon is méltó vesenyre kelhet a nő a férfival, bár a két nem egyéniségének különbözősége itt is érvényre jut: a férfi az önálló alkotásban, a nő a művészi eszme felfogása és visszaadása, a reprodukció terén erősebb. Innen van az, hogy nagyon sok a kitünő színésznő, zeneművésznő és énekesnő, de a drámaírók és zeneszerzők között bizony csak elvétve akad egy-egy, s ha akad, akkor sem igen emelkedik ki a középszerűségből. Még az egyházi, sőt az ügyvédi pályán is el tudja képzelni Zimmer a nőt, de már a birói hivatás betöltésére nem tartja alkalmasnak, mert nézete szerint a személyes érdeklődés itt is előtérbe lépne a részrehajlatlanság rovására. A politika, az állami élet, továbbá a szigorúan objektiv tudományok, a minő

pl. a csillagászat, azok a terek, amelyek a nő subjektiv érdeklődésétől legtávolabb állanak, s amelyeken eddig még nem is tettek nevezetesebb hódítást.

Ime tehát: nemcsak hogy szüksége van a nőnek önálló hivatásra, hanem hajlam és képesség is van benne, hogy ilyent betölthessen. Épen ezért nem szabad elzárni előle e pályákat, sőt minden leányt kétféle hivatás betöltésére kell nevelni: első sorban a háziasszony és az anya szerepének minél tökéletesebb betöltésére, de azonkívül valamely külön önálló hivatásra is, magától értetődik, hogy olyanra, amelyre a leányka már gyermekkorában hajlandóságot mutat.

Első sorban azonban az általános emberi nevelésből követel részt a leány is. A nevelésnél Zimmer három tényezőt különböztet meg: első a természet a maga változhatatlan törvényeivel, ez adja a nevelés anyagát, a hajlamokat, amelyeket táplálni, vagy elnyomni a nevelő feladata; második a kultura, amely az ember hajlamait és tehetségeit bizonyos nemesebb célok szolgálatába tereli; végül a harmadik és legmagasztosabb tényező a szeretet; s minél nagyobb helyet foglal el ez a nevelésben, annál tökéletesebb a nevelő munkája. A kultura a belső tökéletesebb ember győzelme az anyag fölött; a szeretet az igaz vallás, az Isten győzelme a kultura fölött. A természetből fejlődik a kultura, a kulturából a vallás. S mindezen tényezők négyes cél elérésére munkálnak: 1. a tudás fejlesztése, 2. a szép észrevevése, 3. az erkölcsi és anyagi jó felismerése, 4. a szép és az erkölcsi jó követelése, az anyagi javak megbecsülése és szerzése, a helyes cselekvés, más szóval: az akarat nevelése. S ez a négy cél közös a fiúk és a leányok nevelésében.

Itt fölmerül egy sokat vitatott és még maig is függőben levő kérdés: az t. i., hogy az általános emberi nevelésben, amely minden nevelés alapja, a két nembeli gyermek közösen, vagy pedig elkülönitve részesüljenek-e? — A gyermekek első nevelője, a család, nem különíti el a két nemet, épen úgy, ahogy a felnőttek nagy családja, az egyház is közösen neveli a férfiakat és nőket. A családi nevelésnek pótlói és kiegészítői a gyermek-

kertek, ahol egészen természetes, hogy ismét csak együtt maradnak a fiúk és leányok. A leány, ha férfiakkal közös hivatást választ, a legfelső fokon, az egyetemen, ismét csak összekerül a hasonló pályára készülő ifjakkal. Hátramarad vitás területnek a két középső fokozat: az elemi és a középiskola. — Az elemi iskola, különösen faluhelyt, sokszor vegyes, azonban nem annyira a pædagogiai, mint inkább a takarékossági szempontból tette legtöbb esetben ilyenné, és még mindig fönmarad a kérdés, hogy vajjon mit szól ehhez a pædagogia?

Zimmer álláspontja a következő: Az elemi oktatás legalsó fokán, az első egy-két iskolai évben, helyén van a közös oktatás, később azonban külön kell választani a fiúkat és leányokat. Nem mintha osztoznék azon pædagogusok félelmében, akik erkölcsi szempontból veszedelmesnek tartják a két nem együttes oktatását, sőt ellenkezőleg azt óhajtja, hogy iskolán kívül minél többet érintkezzék a két nembeli ifjúság; nem is mintha attól félne, hogy a leányok nem tudnak lépést tartani a fiúk haladásával; hanem két szempont teszi kivánatossá előtte a külön oktatást: az érdekek különbözősége és az egyenlőtlen fejlődés. — A leánynak is szüksége van ismeretek szerzésére, azonban ne feledjük, hogy mennyire fontos nálok a személyes érdeklődés. Csak azt tudja igazán, ami rokonérzését, érdeklődését megragadta, amit *szeretettel* tanult. Egészen másképp tárgyaljuk például ugyanazt a költeményt fiú- és leánynövendékek előtt. A fiúnak a költemény tartalma a fő, a leánynak az, hogy milyen körülmények közt írta a költő, milyen hangulatban, mit érzett mellette stb.

Általánosan ismert s elvitázhatatlan az a tény is, hogy a leánygyermek minden tekintetben gyorsabban fejlődik, mint a fiú. 9—10 éves korban, sokszor még hamarább is, változás áll be a leányka természetében. Az eddig élénk gyermek, aki szívesen vett részt a fiú zajos játékaiban, egyszerre visszahúzódik, megcsöndesedik, kedvetlenné, könnyen csüggedővé és fölöttébb érzékennyé válik, bizonyos világfájdalmas hangulat vesz erőt rajta. S ezt az átmeneti korszakot a jó tanító nem hagyhatja figyelmen kívül, bánásmódját is ehhez kell szabnia, s így abban

a korban, amikor a fiúgyermek jóformán a legszigorúbb bánásmódra szorul, a leánnyal fölöttébb gyöngéden, kiméletesen, elnézőleg kell bánni, inkább bátorítani, mint csöndesíteni, inkább önérzetet *önteni* bele, mint a túlságosan felbuzduló önérzetet lohasztani, a mire a fiúknál gyakran szükség van. Ha ezt tekintetbe vesszük, hogyan gondolhatnánk közös oktatásra?

Az elemi iskolából polgári vagy felsőbb leányiskolába lép a leányka, gimnáziumba rendesen csak azok, akik azután az egyetemen akarnak bizonyos önálló hivatása készülni. A felsőbb leányiskolának kellene azon intézetnek lennie, amely a leánynövendéket a háziasszony és anya hivatására előkészítse, azonban a jelenlegi tanítási terv mellett bizony nem felel meg ebbeli hivatásának. Zimmer nézete szerint még mindig túlságosan sok az elmélet s a praktikus gyakorlat majdnem teljesen otthonra marad. Pedig nem minden iskolás leány van abban a szerencsés helyzetben, hogy otthon gondos anya vezesse be a háztartás különböző teendőibe, s ha így is van, vajjon egy sokszorosan elfoglalt háziasszony megteheti-e azt, hogy leányát rendszeresen és szakszerűen oktassa azokra a dolgokra, amelyeket mint jövendő háziasszonynak és anyának tudnia kell? — Föképen, minthogy az iskola a maga követelményeivel a növendék leánykának úgyszólván minden idejét lefoglalja. S ha minden más hivatásra gondosan és szakszerűen előkészítik a leányt, nem ferdeség-e az, hogy épen ezen legfontosabb hivatás, amelytől egész családok és egész nemzedékek jóléte és boldogsága függ, találja készületlenül, mert, mint mondani szokták: «Majd megtanúlja, ha szüksége lesz rá!»

Addig is, míg a tanítási tervnek praktikusabb alapokra fektetésével segítenének ezen a bajon, Zimmer úgy óhajtaná ezt a hiányt pótolni, hogy egy-két éves kurzusok felállítását kívánja, amelyekben minden, iskolából kikerült leánynak kötelezőleg részt kellene vennie, még akkor is, ha azután önálló hivatásra akarja magát képezni, hogy ott a háztartás minden ágába gyakorlatilag bevezessék őket. Még jobban megfelelnének céljuknak ezen továbbképző tanfolyamok, ha mellékük, mintegy gyakorló iskolák gya-

nánt, gyermekkerteket csatolnának, ahol a gyermekápolás körüli dolgokat sajátítanák el a leánykák.

Ilyen célból és ilyen szellemben létesítette Zimmer az ő «Töchterheim»-jait: a két Luisenhaus-t Kasselben, a Mathildenhaus-t a Kassel melletti Wilhelmshöhen, egyet pedig Grácban, amelyekbe 16 éves leányokat vesznek fel azon célból, hogy $1^1/_2$ évi ott időzésük alatt gyakorlatilag elsajátították a háztartás körüli tudnivalókat, azonkívül pedig a nyelvekben, zenében, irodalomban is továbbképeztessenek. Ezeken kívül azon ideges fiatal leánykák részére, akik nem mondhatók betegeknek, de ideges állapotuk miatt szakszerű és egyéniségüknek megfelelő bánásmódra szorulnak, hogy egykor hivatást tölthessenek be, külön otthont létesített Zimmer Zehlendorfban, Berlin külvárosában, ahova már különböző korú növendékeket felvesznek, hogy ott koruknak és tehetségüknek megfelelő oktatást nyerjenek, azonkívül pedig csak úgy, mint a Töchterheim-ok növendékei, megismerkedének a háztartás különböző ágaival. Hogy mennyire az egyéniséghez mért ezen intézetben az oktatás, mutatja az, hogy átlag 2—3 növendékre jut egy-egy tanítónő s az oktatás ennél nagyobb csoportokban nem is történik.

Ugyancsak Zehlendorfban, de teljesen függetlenül a fönt említett intézettől, szanatórium is van epileptikus nők és gyermekek részére, amely szintén Zimmerben tiszteli alapítóját. A tüdőbajos nőkről és gyermekekről sem feledkezett meg Zimmer, akik a sülzhayni erdei lakban nyernek családias jellegű ápolást és ellátást ugyancsak az ő jóvoltából. — Végül egy tanítónőképző-intézet Bonnban, az ú. n. Comeniusseminar, továbbá a gummersbachi leánylelencház egészítik ki végre azon intézetek sorozatát, amelyeknek Zimmer a kezdeményezője s részben vezetője is s amelyeket Németországban nem is ismernek másképen, mint «Zimmer-féle intézetek» néven. Mindezeknek vezérlő eszméje: *a nők által és nőkön gyakorolt jótékonyság.*

Ez az eszme, a Zimmer véleménye szerint, egy foglalkozásban sem jut annyira kifejezésre, mint a betegápolásban. Tapasztalatok alapján állítja, hogy a háziasszony és családanya hi-

vatásán kívül egy sincs, mely a nő életét annyira betöltené, mint épen ez. S erősen hangoztatja, hogy úri családok leányait csak úgy kellene erre képezni, ha hajlamuk van rá, mint a tanítónői pályára. A betegápolás kérdésének ilyen módon való megoldása szerinte szociális jelentőségű, mert az úri nő, akinek szeretetével és gondoskodásával szegénysorsú betegeket is körül kell vennie, megtanulja ezekben is az embert tisztelni és szeretni; amazt viszont a jobb móduak iránt békülékenyen hangolja az úri nő, aki őt kiszolgálja. — Ilyen betegápoló testület az «Ev. Diakonie-verein», amelynek maga Zimmer az igazgatója, s amely, mint a neve is mutatja, némileg felekezeti jellegű, bár korántsem kell azt gondolni, hogy a vallásos szellem nálok folytonos imádkozásban és a dogmák hangoztatásában áll. A növendékek még csak külön vallásos oktatásban sem részesülnek: Zimmer, aki pedig maga theologus, kegyetlenségnek tartaná a nehéz testi munkában kifáradt testvéreket pihenés helyett vallásos gyakorlatokkal gyötörni. Ehelyett gyakorolják a keresztényi erények legmagasztosabbjait; az irgalmasságot és felebaráti szeretetet, szóval: az evangéliomnak nem szellemétől, hanem betűitől vannak áthatva. A másik hasonló testület, a «Frauendienst», inkább szociális jellegű, a mennyiben tagjai a munkáskórházak, szegényházak, árvaházak, börtönök és javítóintézetek betegeinek ápolásával foglalkoznak leginkább. Mind a két testületbe személyválogatás és mindennemű kötelezettség nélkül, teljesen díjtalanul felvesznek bármely úri nőt egy önkénytes betegápolói évre, csupán azzal a kikötéssel, hogy a betegápolás körül előforduló minden teendőt válogatás nélkül el kell végeznie. Ha az év letelte után kedve van, benn maradhat az egyesület kötelékében; s az 1600 nő közül, akiket eddig kiképeztek, majdnem 900 választotta a betegápolást állandó hivatásául.

S itt kettős a jótétemény. Nemcsak az részesül benne, akinek szenvedéseit gyöngéd kezek enyhítik, hanem az is, aki a könyörületesség munkájában feltalálja hivatását, amely tartalmat ad különben talán üres életének. Hány beteg és sebzett lélek talált már enyhülést, vagy épen gyógyulást a mások testi sebei-

nek bekötözése közben! S milyen hálával gondolhatnak mindezek a nőkérdés nagy apostolára, aki már annyit tett a nők érdekében és most is folytonosan azon fárad, hogy még nagyobb eredményeket érhessen el!

Nem tudom, sikerült-e halvány képét is adnom annak az óriási és valóban apostoli munkának, amelyet Zimmer tanár kifejt; még azt sem tudom, keltettem-e bár gyönge visszhangját is annak a rendkívüli hatásnak, amelyet előadásai reám és velem együtt, azt hiszem, valamennyi hallgatójára tettek. A sok tanulságos és élvezetes dolog között, amelyeket a jenai szünidei kurzuson hallgattam, semmi sem ragadta meg a lelkemet annyira, mint épen ez. S ennek oka csak részben rejlik a tárgyban, amely természetesen közelről érdekel, sokkal inkább az előadó hatalmas egyéniségében. Az egyszerű, igénytelen külsejű kis ember teljesen átalakul, mikor belemerül szeretett tárgyába s csakhamar óriássá válik hallgatói szemében, aki szellemének és szeretetének hatalmával hódít és lerontja az előítéletek szűk korlátait. Nyugodt, egyszerű előadásában, csöndes hangjában, mennyi az ellenállhatatlan erő! Nála jobban senki nem ismeri a női nemet erényeivel és hibáival, de senki nem is tiszteli jobban a nőt, s amellett, hogy a nőnek társadalmi pozíciójáért küzd, az örök nőiességnek ő a leglelkesebb hirdetője. A nőnek kezében van szerinte letéve a családok boldogsága és jóléte, egy jövendő erőteljes és munkás nemzedék nevelése. Hatásköre látszólag szűk és mégis megmérhetetlen, s gyönge kezében van a fegyverek legerősebbje, győzhetetlenebbje: a mindenható szeretet!

Budapest. *Buzogány Anna.*

A KÉPZŐMŰVÉSZETEK ÉS AZ ISKOLA.

A magunk jószántából és miniszteri rendeletből évenként viszszük az iskolás ifjúság minden osztályát kirándulásra a szabadba, muzeumba, képtárba, zenei előadásra abban a jó hitben és reményben, hogy a látottak és hallottak megragadják az üde lelkeket és az egész életre bevésődnek az emlékező tehetségbe.

Az iskola falán kívül nyújtott e benyomásoknak nemcsak az a céljuk, hogy beleilleszkedve a tanterv parancsolta ismeretekbe, azokat kiegészítsék, hanem céljuk az is, hogy fogékonnyá tegyék a fiatal lelket arra a megszokásra, hogyan használja majd fülét és szemét felnőtt korában.

Mert mi felnőttek a magunk körében is csodálatos jelenségeket tapasztalhatunk a család kötelékében, zsúros viziten, szinházban, muzeumban, képtárban, koncertben és utazásunk alkalmával. Vajmi kevés felnőttnek van sejtelme arról, mit és hogyan kell értelemmel és érzelemmel befogadnia a szemnek és fülnek, hogy öntudatosan gyönyörködjék a látottakban és hallottakban s így vagy közönyösen halad el a benyomások forrásai mellett, vagy helytelen itéletet alkot magának, vagy minden oknyomozás nélkül átveszi a mások itéletét.

Előrebocsátom azok kedvéért, akik az iskolai társas kirándulás technikáját személyesen még nem tapasztalták volna, hogy a gyerekek felügyelete az utcán és szabadban a tanítót sokkal nagyobb felelősséggel és fáradsággal terheli, mint a mindennapos tanítás az iskolában. Hiszen csak Budapest viszonyaira hivatkozva felemlítem, hogy a nagy földrajzi távolságok alkalmával is gyalog tesszük meg az utat alagúton, hidon, nagy forgalommal biró utcában, esetleg hidegben, melegben, szélben,

sárban egyaránt, mert vagy nincs költségünk a közlekedési eszközök felhasználására, vagy nincs is a kitűzött helyig közlekedés.

A gyermek testi fáradságát is tekintetbe kell vennünk. A kirándulás az iskolából történik, oda a messzelakó gyermek esetleg már elfáradva érkezik, a kirándulás célpontjáig ismét talpal, a muzeum termeiben ismét nincs alkalom a testi pihenésre, szemlélet után gyalog vezetjük vissza az iskolába s onnan ismét gyalog tér otthonába. Ilyen gyermektől a kirándulás esetleg hatórai gyaloglást kiván meg, ami neki szokatlan és fárasztó munka, holott a mindennapos rendes iskolázás idejében a padban piheni ki fáradalmait. E kitérést szándékosan említettem fel, mert én mint tanító megkövetelem, hogy a muzeumban oktatásomat épen oly fontosnak minősítse, mint az iskolában adott ismeret közlését, sőt arról a következő órán az iskolában be is tudjon számolni nekem. A testi fáradsághoz tehát még a szellemi megterhelés is jár.

Még egy más nehézségről is kell szólnom. Az osztályban való szemléltetés alkalmával a gyermekek kényelmesen elhelyezkedve a padban minden figyelmüket arra az egy tárgyra összpontosíthatják, a melyet a tanító épen szemléltet s ha csak valami különös zavaró ok nincs, akkor a gyakorlati tanítás fokozatainak betartása alkalmával a tanító arról az egy tárgyról a különböző tanítási alakok segítségével lehetőleg teljes és tökéletes képet keletkeztethet a gyermek lelkében. De nem így van az a muzeumban, ahol a gyermekek nem helyezkedhetnek el kényelmesen, ahol a szekrényekben kiállított tárgyat nem is láthatja minden gyermek egyszerre s ahol a tudományos szempontból kiállított sok tárgy szétszórja figyelmét, ahol a legjobb esetben csak az előadó tanítási alakkal élhet a tanító, de az idő rövidsége miatt össze nem foglalhatja a benyomásokat.

Távol legyen tőlem az a gondolat, hogy a muzeumba való vezetését a gyermekeknek elítéljem, rosszaljam. Bizony jónak és üdvösnek vélem, csak a kivitel módjában látok nagy bajokat és ez idő szerint le nem küzdhető akadályokat. Ezek a következők.

Csak olyan kirándulásra kellene vinni a gyermekeket, ahol

a szerzendő benyomások megfelelnek lelki erejüknek, képzettségüknek. Buzgóságunkban ne szemléltessünk túlságos sokszor és túlságos sokat. Vágóhidra pl. ne vigyük a gyermekeket. Határozottan rosszalom, ha bemutatjuk az «Ember tragédiáját», mielőtt a kellő irodalmi tájékozottsággal birnának a darabról. A polgári iskolás gyermekeknek hangversenyterembe való csoportos vezetését az iskola részéről határozottan céltalannak vélem; a cukorropogtatás és sok fecsegés bizonyítja, hogy a legszebb Beethoven kvartett nem nekik való szórakozás vasárnap délután. Elkorázott tehát az az igyekezet, midőn a hatóság áldozatra-készsége néhány száz jegyet vásárol meg a szegénysorsú gyermekeknek még akkor is, ha az a gyermek otthon zeneművelő, még akkor is, ha — kivételes esetben — a fizika órában fogalmat kapott a hangszerek hangszineiről.

A nagyobb baj forrását ott vélem látni, hogy mi tanítók, midőn pl. képtárba visszük a gyermekeket, a legjobb esetben csak annyit tudunk mondani a katalogus révén, hogy ez vagy az a kép melyik történeti eseményt örökíti meg. Csudálatos dolog! Mielőtt én pl. a polgári iskolában valamely számtani ismeretre tanítottam a gyermekeket, magam is elsajátítottam az igazságot mint gyermek az elemi- és polgári iskolában és serdülő koromban az elemi- és polgári tanítónőképző-intézetben; tehát 15 évig kaptam arról az egy igazságról oktatást, hozzá még utasítást is, hogyan kell arról eredményesen másokat felvilágositanom; a tanítás óráira mindenkor elkészültem, tehát tervszerűen tanítottam és a hosszú évek tapasztalata megszűrte eljárásomban a lényegest a lényegtelentől. A képtárban elmagyarázandó képről tanulmányaimnak semelyik fokán nem kaptam oktatást, társadalmi úton sem volt alkalmam a behatóbb ismeretre. Méltánytalanság tehát a hatóság ama kivánsága, hogy arról tanítsak, a miről magam sem tudok, amely ismeretet a legjobb igyekezettel sem sajátíthattam el, mert ez ideig nem volt forrás az ismeret beszerzésére. Ilyen körülmények közt pedig a képtárba való vezetés meddő időtöltés a tanítónak és gyermeknek egyaránt.

Pedig igen üdvös volna és a nép művészeti érzékét hathatósan fejlesztené, ha mi tanítók értenők elmagyarázni a tanítás különböző fokán képtáraink remekműveit, épületeink stiljét, szobraink alkotását, zenedarabjaink formáját, hangszereink hangszineit, ősrégészeti leleteinket.*

Kérelemmel fordulok tehát a Mária Dorothea-egyesülethez: tegye lehetővé, hogy tanítónői szakosztályában sorozatos előadásokat tartsanak kiváló szakemberek színművészetünkről, képtárainkról, szobrainkról, iparművészeti tárgyainkról, nevezetesebb épületeinkről, zenei mesterműveinkről, hangszereinkről. Ez előadásokat a szakemberek vagy eredeti tárgyak bemutatásával illusztrálnák vagy vetített képekkel, mert a puszta szómagyarázatot nem vélem elegendőnek. Ezeken az előadásokon mi tanítók azt tanulnók, hogy «mit» lehet tanítani, «hogyan» kell tanítani, az már ami mesterségünk volna.

Mikor aztán mi tanítók ekként okultunk, tervezetet kellene csinálnunk, hogy a tanítás melyik fokán, a tanterv keretén belül, milyen oktató benyomásokat adhatnánk a gyermekeknek az iskola falain kívül olyformán, ahogy a miniszteri tanterv pontosan körülírja, hogy pl. a történetből melyik osztályban mit kell tanítani. Így megvalósíthatnók azt is, hogy pl. a képtárba való vezetést megelőző történetórán elméletben előre megbeszélhetnők a látandókat, a képtárban ismét magyarázat mellett adnók a képekről a kellő felvilágosítást és a rákövetkező órán az iskolában összefoglalhatnók a benyomásokat.

Ha mi tanítók tehát kellőképen okultunk magunk is, akkor kellőképen fogunk tanítani másokat is. Ha ezt a nehézséget leküzdöttük, akkor jóval kisebb lesz a tanítónak és gyermeknek testi és lelki fáradalma a tanulmányi kirándulás alkalmával.

Budapest *Komáry Erzsébet.*

* A legújabb tanterv értelmében a polgári iskolai tanítónők ilyen irányú kimüveléséről már történt némi gondoskodás. *Szerk.*

A BELGRÁDI MŰ-IPAR-KIÁLLÍTÁS.

Péter szerb király koronázása alkalmával több kulturai jellegű gyülekezet, műkiállítás volt a szerbek fővárosában. Képkiállításuk művészi színvonalon álló pompás képeket mutatott fel hírneves szláv festőktől. Minket közelebbről érdekelt az a meglepő tény, hogy e kiállításon sűrűbben akadtunk *női nevekre*, mint bárhol, hasonló kiállításokon. Habár a «délszláv» műkiállításon úgy tapasztaltuk, hogy azok túlnyomólag a nyugati kulturát képviselték, voltak kiállított tárgyak, melyeken a bizanci s az ozman hagyományok nyomait konstatálhattuk. A szerb csoport egyik feltünő képén Jovanovics híres festő képét véltem feltalálni, midőn meglepetten látom, hogy női kéztől ered. «Áldozat a hazáért» *Vlahovics Anna* munkája. Színpompás keleti kép, de diszkrét tónusokban, elevenen állítja elénk a ragyogó háremet, a török asszonyok kiváncsi csoportját, kik leengedett fátyoluk mögött fürkészve szemlélik az új jövevényt, ki a hazáért áldozta fel magát. A török idők gyakori legendáiból eredhet ez a képtárgy, mely megkapó s mély hatással van arra, akinek érzéke van egy nép elnyomott lelkületének fájó megnyilatkozása iránt. És látszik, hogy nő festette, mert fő benne a felemelő momentum, ment minden érzékiségtől. De kevés volt az ilyen jellegű kép, a többiek a mindenütt látható nyugati kultura megnyilatkozásait mutatták. Egy *Gern* nevü szlovén festő képeit minden teremben fel-felismertem s nem tudtam megválni tőlük. Gyönyörűek az arcképei. Péter király itt kiállított képét Jovanovics György, az ismert Milán fivére festette. Voltak azonban *iparművészeti tárgyak* kizárólagosan nőktől s ezek pompásak voltak.

Egy paraván: «az ősz» *Novakov Zalkától* s egy másik *Szever Rózsától* gyönyörű applikációk voltak. Az első, egyik részében egy erőteljes férfiút, a két következő részében pedig egy lebegő szakállas ősz embert mutatott. Természetes, hogy hímzés egészítette ki az applikációt. A másik még szebb volt, egy kis gyermek egy léggömböt bocsájt fel, háttal áll a szemlélőnek. A közbelső részen egy szép fiatal leány ül, fehér posztó ruhában, nagy, modern, eperszinű babok applikálva a ruháján. A harmadik részen egy öreg anyóka ül és kötöget oly hiven, hogy szinte halljuk a vastag kötőtűk összeütődését.

E kiállításnál sokkal érdekesebb az *ethnografiai* kiállítás. Ebben napokat tudnék tölteni, pedig sok kincsük még nincs is kiállítva, ez rendezésre vár s még nagyobb tömeg vár az összegyűjtésre. Hanem érdekes. Gyönyörűek a szőnyegek, minden vidékről, de mindenek fölött áll a hires piroti szőnyeg, mely aranyérmet kapott a párisi világkiállításon. Ezekből a piroti szőnyegekből láttunk egy külön kiállítást is, mely a koronázás alkalmából nyolc napig tartott. Itt voltak 450 éves példányok, voltak pompás minták, melyek a szultánok konstantinápolyi palotáit diszitették egykor. Szőnyegkedvelőknek azt is megmondom, hogy nem drágák, egy gyönyörű szép, *egyben szövött* (varrás nélküli) 5 méter hosszu s 4 méter széles piroti szőnyeg 240 korona. Én pénz hiányában a szivemet feledtem rajta.

Az ethnografiai kiállításon hát viszont láttuk a piroti szövést is a többi között. Itt aztán törheti az ember azon a fejét, hogy a Magyarországon talált minták között a szlávoké-e az alkotás elsősége? Meg azon a megfejthetetlen tényen is (s ezért megölelnék egy szaktudóst, ha felvilágositana), hogy honnan és hogy van az, hogy a *norvég néphimzés* szakasztott olyan, mint a *kalotaszegi varrottas* s a legrégibb német mintáknak hirdetett rajzokat láttam az ó-szerbiai paraszt asszony ingujján! Csak az említett muzeumban látottakra utalunk. A horvát paraszt fehér vászon rojtozott gatyája szélén ott van lapos himzéssel az általánosan ismert szív-minta. Vannak nekem Serajevóból hozott «jagluk»-jaim, ezeken, tehát a Boszniából eredő himzéseken s úgy

látszik az egész Balkánon, mert a szóban levő kiállítás minden vidékről való hímzésén, a legrégiebbeken is dominál az úgynevezett: «*bodoplet*» öltés. Szó szerint fordítva: tűdzelőkötés. *Ugyanezen öltést* látom a *kalotaszegi varrottasokon.* Épen most varrok le nehány Gyarmathyné által kölcsönzött régi mintát! Tehát *ez öltés* igen régi eredetű lehet; hogy kié a kezdeményezés elsősége, nehéz meghatározni, de azt bizonyára nem nehéz megállapítani, hogy a *németek keresztöltésöket* ebből az öltésből variálták, egyszerűsítették s jellegtelenné tették, mert ezt *az öltést* én a legrégibb *török* hímzéseken is láttam s a török nő egyáltalán nem ismeri a német keresztöltést, melyet aztán már ilyen formában lehet, hogy a németektől vettünk.

A feltüntetett népviseletek között legszebb az ó-szerbiai, izléses, festői és gazdag. Szép a rigómezei leány s a szkoplyai nép asszonyának hímzése; a sok gyönyörű, ritka szép, minden vidék pompás mívű vászon, arany, ezüst hímzése között is még a legszebb.

A szinek túlnyomólag vörös, fekete és arany. Érdekes és érdemes tanulmányra nyujtanak alkalmat e gyönyörű nép- és házi-ipari munkák. Engemet a nem is *faj-rokon* és *ethnografiailag* is távol álló népek házi-iparának, *mintáiknak egyformasága* tart feszültségben! S erre azt hiszem, a történelem forrásaiban találhatunk magyarázatot! Említettem már, hogy a *norvég* hímzés szakasztott olyan, mint a *kalotaszegi varrottas s Ó-Szerbia* pókhálószerű szerb vásznán *selyemmel és aranynyal* hímzett mintáit megtaláltam a kalotaszegi varrottasok között. *Egy bátolj*-i hímzés mintáival, hol az *üresen* hagyott vászonterület adja meg a *sűrű hímzés* mintáját, gyakran találkozunk a német lapokban, sőt múzeumban is, mint német mintával. A *Nemzeti Nőnevelés* egykori műmellékletei között találtam egy állítólagos magyar mintát a Fischbach-féle híres gyűjteményből, melyet most meglepetten láttam, ugyanúgy, fekete fehéren, mint bosnyák mintást, Banjaluka-menti tájviseleten.

Tanulságos és szép volt e kiállítás. Tömérdek gondolatot támasztottak az emberben. Feltünt különösen, hogy az alsóbb

osztály, sőt a nép mennyire érdeklődik komoly dolgok iránt. Főpapjaik, nagyszámú tisztjeik között ők is ott tolongtak s értelemmel nézték a kiállított tárgyakat. Az ethnografiai múzeumban volt egy rigómezei templom modellje. «Vajjon ez mi lehet?» kérdezte az alsóbbrendű nők csoportjából az egyik. Véletlenül mellettök állottam. «Ebben a templomban áldoztatta meg «cár Lázár» seregét» szóltam nekik. «A rigómezőn, sóhajtották, 500 esztendeje!» És áhítattal vették körül; nem volt nekik idegen, a szerb nép minden pásztorának kisujjában van nemzete történelme, ezt hagyományként mesélik nagymamák unokáiknak.

Pancsova. *Poznan Jolán.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Második közlemény.) *

2. Értesítő a budapesti m. kir. állami felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos felső tovább képző tanfolyam 1903—1904-iki huszonkilencedik iskolaévről. Közli Révy Ferenc igazgató.

Az értesítő örömmel említi fel, hogy a vall. és közoktatásügyi minister az igazgató kérésére a *tanítónők számának emelésével* módot nyújtott a nevelés ügyének beható módon való intézésére. A valláserkölcsi nevelés céljából gondosan tartották meg hétfő reggelenként a szokásos isteni tiszteletet az illető felekezetek elvei szerint; a vallásgyakorlatok áhítatos elvégzésére gondot fordítottak. A testi nevelés előmozdítására szolgált a korcsolyázás, tánc s az egészség megóvására az intézet munkarendjében tett intézkedések. Az óraközti szüneteket télen *fűtött tágas csarnokokban*, az ú. n. «üdülőkben» töltötték a növendékek. Ezen kitünő berendezkedés rendkívül üdvös hatásúnak bizonyult. Az erkölcsi, szellemi nevelésre pedig az az intézkedés mutatkozott fölöttébb jó hatásúnak, hogy tanárok és tanítónőknek a szülőkkel való érintkezésük igen gyakori volt. A «szülői értekezleteket» ugyanis nem népes üléseken tartották, hanem egyénenként, amikor a szülő tapasztalata jobban érvényesülhetett. Minden osztályfőnek volt ugyanis, helyenkint egy kitűzött órája, mikor a szülőknek felvilágosítást adott, az igazgató pedig naponként tette ezt. Azonkívül az igazgató a rendes tanári értekezletek mellett (melyekből 15-öt tartottak) a «*tanítónőkkel, mint a nevelés fő őreivel*» külön is tartott értekezletet. Tanulmányi kirándulásokat tettek több ízben az állatkertbe, a «Nemz. Muzeum» természetrajzi osztályába, a botanikus kertbe s a Magyar Villamossági Rt. telepére; voltak négyszer az Urániában, s megnézték az új kir. palotát, a Mátyás templomot, a Halász-bástyát, az új parlamentet s az Iparművészeti Muzeum szőnyeg-, szövet- és csipke-kiállítását, végül az iskola serkentésére családi felügyelet alatt tömegesen látogatták a növendékek az opera és a nemzeti szinház előadásaikat. Az általában szokásos *nemzeti ünnepeket* igaz kegyelettel ülték meg, de ezeken kívül volt az intézetnek márc. 26-án egy gyönyörű ünnepe, mely az intézet régi növendékeit is az intézet falai közé vonta: az iskola szeretett tanítónőjének, Odor Emiliának tanítónői munkássága 25-ik évfordulója alkalmából, kit a király arany érdemkereszttel tüntetett ki.* *A tanári*

* Az első közlemény a szept.—októberi füzetben van.
** Lásd a «Nemzeti Nőnevelés» 1904 májusi számát. *Szerk.*

testület az óraadókkal és hitoktatókkal együtt 36 tagból állott, köztük tanítónők: Bacherné Goldzicher Ilona, Bockelberg Edéné, Buzogány Ágnes, Décsei Janka, Egan Luiza, Hermann Róza, Hermann Teréz, Kurtzné Zelles Etelka, Laczkovich Ilona, Mauritz Matild, dr. Molnár Evelin, Odor Emilia, Odor Henrietta, Palmerné Hanzély Irma, Schlatter Alfrédné, Solyom S. né, Szekeres Margit, Vargyas Endréné. Az intézet házi pontheonja számára megfestették Wlassics Gyula és Szupán Vilmos arcképét, s a költségeket a tanári testület és a növendékek között eszközölt gyűjtésből fedezték. Gyűjtöttek ezenkívül a növendékekmaguk körében jótékony célokra 217.19 K-át s résztvettek a József főherceg-sanatorium céljára rendezett előadás főpróbáján, 345 koronát juttatva ezáltal a tüdőbetegeknek. Az intézetnek magának több jótékony alapítványa van, mely évről-évre növekszik. Ilyen alapok: 1. a «Kirándulási alap» 138.82 K., 2. az «Erzsébet szoboralap» 773.66 K., 3. «Gimnáziumi ösztöndíjak» alapja 2869.02 és 4. az «Odor Emilia-alapítvány» 3050 koronát tevő alapja. Az intézet összes osztályai párhuzamosak voltak, s ez osztályok fölött állott a «Továbbképző tanfolyam első és második osztálya, illetve a latinirányú V. és VI. oszt. fölé szervezett gimn. VII. és VIII. osztály. A beírt *növendékek létszáma* (csupán a VIII. oszt. volt 30 alatt) az összes osztályokban 568-at tett s év végén maradt 549. *Vallás* szerint: róm. kath. 159; ág. ev. 50; ev. ref. 22; unit. 2; izraelita 316. *Anyanyelvre*: magyar 540, más 9. A növendékek 3%-a kapott egy-egy tárgyból elégtelen osztályzatot. A VIII. oszt. 27 növendéke közül 23 tett érettségi vizsgálatot, jelesen érett lett 5, jól érett 9, érett 6; kettő szeptemberben javító vizsgálatot tesz. A tanítási anyag kimutatás, könyvek jegyzéke s más szokott rovatok egészítik ki a füzetet; ezek közül kiemeljük még, hogy a *bútorzat és felszerelés* értéke 6030,69 koronával, a könyvtár 1454.26 K., az ifjúsági könyvtár 325.30 K., a szertárak pedig 3762.30 koronával gyarapodtak. A füzetben *Hoffmann Frigyes* tanár, *Odor Emilia* életrajzát írja meg, őszinte meleg hangon.

3. A Budapest IV. kerületi községi nyilvános felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos leánygimnáziumi tanfolyam kilencedik értesítője az 1903—1904. tanévről. Szerkesztette Hahóthy Sándor igazgató.

Legkiemelkedőbb mozzanata az intézet ez évi történetének, hogy a székesfőváros az iskolával kapcsolatos gimnáziumi tanfolyam VII. és VIII. osztályát, mely eddig csak mint délutáni magánkurzus állt fenn, saját hatáskörébe és kezelésébe vette át: e két osztály most a felsőbb leányiskola keretébe beillesztve, mint annak kiegészítő része áll fenn. A nyilvánossági jelleget a vall. és közokt. miniszter e két osztálynak is megadta. Az intézet tanári testülete ennek megfelelőleg ki is bővült. Kis Aladár (latin), dr. Kolozs Regina (magyar) és dr. Balogh Margit (tört.). A rajz tanítására Gerhardt Alajosnét nevezték ki a polg. l. iskolai igazgatóvá előlépett Hochrein helyett, a ped. irányú rendkívüli tanfolyamban pedig Ember Károlyt bízták meg a neveléstan és módszertan tanításával. Így a *tanári testület* 27 tagból állott, kik között tanítónők: dr. Balogh Margit, Frater Eszter, Gerhardt Alajosné, Hardinger Irma (helyettes), Janecz Erzsébet, Joannovits Döméné, dr. Kolozs Regina, Molnár Etelka (helyettes), Radnai Jenőné,

Spillenberg Mária és Tavaszy Rózsa. A valláserkölcsi nevelés előmozdítására a testület mindent elkövetett; a nem kath. tanulókat saját lelkészeik oktatták, vezették, a katholikusok pedig vasár- és ünnepnapokon az intézetben hallgatták a szent beszédet, s az egyetemi templomban a szentmisét. Kirándulásokat tettek a Hűvös-völgybe, a Széchenyi-hegyre tanulás és üdülés céljából; voltak Esztergomban a primási palota és templom műkincseinek megtekintésére; többször voltak a különböző muzeumokban, akadémiai és tud. felolvasásokon az Opera, a Nemzeti Szinház és az Uránia előadásain. Az iskolai ünnepeket kegyelettel ülték meg. Az egészségi állapot, a fűtésre, szellőztetésre fordított nagy gond következtében igen jó volt, a tanulási eredmény szintén. A *növendékek létszáma* (az V. osztály párhuzamos volt) 324 volt, köztük 320 magyar, 4 német; *vallás szerint:* róm. kath. 137, gör. kath. 2, gör. kel. 5, ág. ev. 12; ev. ref. 25, unit. 2, izraelita 142. Szertár, könyvtár gyarapodásáról nincs kimutatás. A füzet elején értekezés van Kiss Aladártól a következő cím alatt: «Néhány szó a görög nyelv tanításához leánygimnáziumi tanfolyamainkon.»

4. A Budapest székesfővárosi I. kerületi nyilvános községi felsőbb leányiskola tizenkettedik értesítője az 1903—1904. évről. Szerkesztette Sajóhelyi Béla h. igazgató.

Az intézet igazgatója, Póra Ferenc, hosszabb időre szabadságot nyervén, tisztét Sajóhelyi Béla rendes tanár tölti be. Az iskola 1901. évi min. 40,925. szám alatt kiadott új felsőbb leányiskolai tanterv értelmében működött. Az egészségi állapot általában elég jó volt, a családjukban előfordult járványos betegségek miatt azonban a növendékek 5%-a el volt nehány hétre tiltva az iskolalátogatástól. A szokásos iskolai ünnepeket mind megtartották; ezeken kívül az igazgató nevenapján tartottak a növendékek házi hangversenyt s egy ízben a Budai Zeneakadémia nagytermében nyilvánosat, melynek jövedelmét az intézetnél létesült «Póra Ferenc-alap» gyarapítására fordították. A legkedvesebb ünnepet itt is egy tanárnak, *Sajóhelyi Bélának* 25 éves jubileuma alkalmából tartották, melyen a kultuszminisztert dr. Morlin Emil, a székes főv. tanácsát dr. Bárczy István tanácsnok képviselte. A tanári testület a hitoktatókkal 15 tagból állott a következő nőkkel: Anderkoné Kronich Melanie, Korbuly Auguszta, özv. Novákné Tavaszi Margit, Pogátsné Staudinger Zsófia, Ujházy Irma és Weisz Margit. A növendékek létszáma 204 (kimaradt 4) anyanyelv szerint csoportosítva nincsenek. Vallás szerint: róm. kath. 149, gör. kath. 2, gör. kel. 1, ev. ref. 14, ág. ev. 15, izraelita 19. A tanulási eredmény igen jó, elégtelen osztályzatot csupán a II. osztályban találtunk rajz, kézimunka és testgyakorlásból. Az iskolai mulasztások átlaga 15 iskolanap. Tanszerek és könyvtárgyarapodásról kimutatás nincsen. A füzetben Ujházi Irmától értekezés van: «felsőbb leányiskolai és házi nevelés» címmel.

5. A besztercebányai m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1903—1904. iskolaévről. Huszonegyedik évfolyam. Közli Kerner Péter igazgató.

A tanítás szept. 7-ikétől junius 18-ig megszakítás nélkül folyt. A tanári testületben több áthelyezés és csere történt az illető testü-

leti tagok kérelmére. A tanári testület 19 tagból állott, köztük a következő nőkkel: Cidičné Kövesti Albertina, Csiky Paula, Dercsényi Izabella, Dunayné Vranyiczányi Gabriella, Litschauer Teréz (internátusi igazgatónő), Rissányiné Seftsik Gizella, Serédy Ilona, Svetschine Georgina és Solti Adél (helyettes). A testületben több betegségi eset fordult elő, de szakszerű helyettesítés mellett az iskola érdeke nem szenvedett; a nevelés sikerére nézve a testület minden lehetőt megtett; a tanulási eredménynek azonban némi hátrányára volt a növendékek soknyelvűsége folytán jelentkezett hiányos nyelvérzék. A növendékek létszáma volt 190; nemzetiségére nézve mind magyarnak vallotta magát, *anyanyelvre nézve* magyar 158, német 28, tót 4. *Vallásra nézve* rom. kath. 78, ág. ev. 53, ev. ref. 7, izraelita 52. Az intézet internátussal volt egybekötve; bennlakott 39 növendék. Az internátusi nevelés és eltartás dija 600 korona, zongoratanítási díj 100 korona. Tananyagról, tankönyvekről szóló kimutatások, értesítés az internátusról s a jövő évre vonatkozó tudósítás egészitik ki a füzetet. Tanszerek gyarapodása feltüntetve nincsen.

5. A debreceni ev. ref. egyház felsőbb leányiskolájának s ezzel kapcsolatos tanítónőképző intézetének és elemi leányiskoláinak értesítője az 1903—1904-ik iskolai évről, szerkesztette Dóczy Gedeon, igazgató tanár.

A felsőbb leányiskola szoros kapcsolatban van az egyház tanítónőképzőjével közös helyiség, közös tanári testület és igazgatás alatt. Az iskolai év zavartalanul folyt, az iskolai ünnepeket a két iskola növendékei és tanárai közösen rendezték, kirándulást csak a tanítónőképző intézet növendékei tettek. A felsőbb leányiskola tanári testülete 17 tagból állott, köztük tanítónők: Koncz Aurélné Karácsony Ottilia, Gondi Sándorné Kóos Ottilia, Konrád Teréz, Kovács Luiza, Tóth Arpádné Zalai Emma, Jenny Eliza (igazgatónő helyettes), Szabó Irén, Mayer Margit. A növendékek létszáma 215, az V. és a VI. oszt. igen néptelenek (10, illetve 8 tanulóval) a növendékek úgy látszik a IV. osztály végzése után a tanítónőképzőbe lépnek.* *Anyanyelvre nézve* a növendékek mind magyarok. *Vallásra nézve:* ev. ref. 175, ág. ev. 16, róm. kath. 7, izraelita 17. Az intézet bennlakással kapcsolatos, a bennlakó növendékek száma ez évben 50 volt. Az internátusi eltartás és neveltetés dija 400 korona, de mosásért, zene és tánctanításért külön dijat kell fizetni. Az intézet épülete tágas, modernül berendezett, a bennlakóknak tágas kert áll rendelkezésükre, melyben maguk is kertészkednek. A füzetben a szokásos kimutatásokat az egyes iskolákra vonatkozólag külön-külön fölleljük.

6. Az egri m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1903—1904. iskolai évről. Hatodik évfolyam. Közli Gúta József igazgató.

Az iskolaévet aug. 31-én, a tanítást szep. 4-én kezdték meg. Az intézet bérházban van elhelyezve, s bár a körülmények közt elég jól, mégis érzik az intézet céljaira szánt épület hiányát. Udvar és

* Feltünő, hogy az általában igen jó tanulási eredmény mellett a IV. osztályban 7 növendék kapott elégtelent a történetből és magyarból.

kert, hol az óraközti szüneteket tölthetik a növendékek, elég tágas, a folyosó fűthető. Az egészségi állapot, melyre minden tekintetben nagy gondot fordítottak, általában jó volt, tornát, játékgyakorlatokat, korcsolyázást, kirándulásokat rendszeresen űzték és jó hatását tapasztalták. Az erkölcsi nevelés eszközei között a vallásgyakorlatokra s az iskolai ünnepek megtartására is gondot fordítottak, s a szokásos és hivatalos ünnepeket kiegészítették azzal, hogy az Eger városa által rendezett Rákóczy ünnepen résztvettek. *A tanári testület*, melyben több változás történt, 18 tagból állott, közte a következő tanítónőkkel: Blasovszkyné Tabody Sarolta, Gutáné Oláh Mária, Jurássy Berta, Köporossy Szeréna, Kuss Gizella, Polereczky Irma, Végessné Bogya Irma. A növendékek létszáma volt 109 *Anyanyelvre nézve* mind magyar. *Vallásra nézve:* róm. kath. 30, ág. ev. 3, ev. ref. 8, izr. 68. A tanulás eredménye igen jónak mondható, elégtelen osztályzat csak a harmadik osztályban fordult elő. A szokott rovatokon kívül a *főzés tanításáról* szóló beszámolást találjuk a füzetben Végessné Bogya Irmától, ki a Berecz Antal miniszteri biztos által az egri felsőbbleányiskolánál kísérletképen szervezett főzési tanfolyamot vezette. A főzésben hetenkint egyszer d. e. 10-től d. u. 3-ig vettek részt a növendékek és 22 ilyen gyakorlat gondos összeállítása mellett a legszükségesebb ismereteket a főzésben elsajátították. A főzés vezetése a bemutatott naplók és költségkimutatások szerint valóban mintaszerű, s a kísérlet sikere biztató a tanfolyamnak más intézetekben leendő felállítására is.

7. A fiumei m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1903—1904. iskolai évről. Közli Gross Leopoldina igazgató.

Az iskolaévet szeptember 1-én, a tanítást 5-én kezdték meg és junius 26-án záró ünnepélylyel fejezték be. Az elemi leányiskolát ez évben már teljesen külön választották a felsőbb leányiskolától, de tervbe van legalább az elemi iskolai 4-ik osztályt, mint a felsőbb leányiskola előkészítő osztályát az intézettel kapcsolatosan újra megnyitni. A testi és erkölcsi nevelés előmozdítására mindent elkövetett a tanári testület s az értesítő örömmel emeli ki, hogy az egészségi állapot általában jó volt — noha egy kedves növendéküket elragadta a halál. A tanulás eredményét is igen jónak lehet mondani. A hazafias ünnepeket kegyelettel ülték meg, ezeken kívül a karácsonyi ünnepek alkalmával is tartottak egy családias és Jókai halálakor pedig egy gyászünnepet. *A tanári testület*, melyben több lényeges változás történt, 16 tagból állott, köztük tanítónők: Gross Leopoldina igazgató, Carvin Piroska, Dunayné Vranyczany Janka, Kovácsné Gondos Eszter, Simonetti Klementin, Stauffer Elma, Szegfi Emilia, Szegfi Ilona, Schmidtné Toborffy Berta. *A növendékek létszáma* volt 184; *anyanyelvre nézve:* magyar 57, olasz 77, német 30, horvát 17, szerb 1, spanyol 2. Az értesítő a rendes rovatokon kívül, melyek a szertárak, könyvtárak csekély gyarapodását mutatják, kimutatást közöl az intézeti segély-egyesületről, és a Mária Dorothea egylet fiumei köréről, melyeknek az iskola főtámogatója volt. Az értesítő szokatlanul méla akkorddal végződik; az igazgató vesz bucsút az intézettől s a bucsú hangja a méltatlan meghurcoltatás fájdalmát sejteti. Milyen küzdelmeken ment keresztül nem említi; de lehetetlen részvéttel nem olvasni, hogy 18 évi lelkes, hűséges

munkássága után keserűséggel távozik szeretett növendékei és kartársai köréből.

8. A kassai m. kir. állami felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos internátus értesítője az 1903—1904. iskolaévről. Szerkesztette Kolacskovszky Elza igazgató.

A szeptember elején megkezdett tanítás minden zavarás és megszakítás nélkül folyt junius 19-ig, mikor az évzáró vizsgálatok következtek, az iskolaévet junius 28-án ünnepélyesen zárták be. A tanítás még csak részben folyt az új tanterv szerint; az egyhuzamban délelőtti órákban való tanítást kedvezőnek találták; a VI. osztály növendékeivel a községi Fröbel-kertben megismertették az apró gyermekekkel való foglalkozás módját és eszközeit. A Rákóczy-kiállítást a növendékekkel alaposan megszemléltették, elvezették őket az ifjúsági színi előadásokra s egyáltalán nagy gondot fordítottak a hazafias és vallásos nevelésre. E célból a növendékek vallásgyakorlataiban a tanítónők is részt vettek, s a hazafias ünnepeket itt is kegyelettel ülték meg. Sokat érintkezett a testület a szülőkkel s minden növendéket beható pszichologiai megfigyelésnek vetett alá, mely megfigyelések és a nevelési és módszertani eljárások a tanári konferenciákon beható megbeszélések tárgyai voltak. Nem is volt szigorúbb fegyelmi eljárásra szükség, a tanulási eredmény is igen kedvező volt, elégtelen osztályzat az V. és VI. osztályban egyáltalán nem fordult elő. *A tanári testület* 24 tagból állott, a következő tanítónőkkel: Kolacskovszky Elza igazgató, Bock Gizella, Kovács Stefánia, Kubacska Emma, Marlin Molly Moldován Anna, Rokszer Ilka, Zágróczky Jolán, Szémanné Zellán Róza, Kohn Róza, Koncz Erzsébet, Máhr Adél, Radvány Anna, Bezsila Margit, Hortiné Gizella. *A növendékek létszáma* 304 volt (az I—IV. osztály párhuzamos). *Anyanyelvre nézve* nincsenek csoportosítva, csupán nyelvismeret szerint. *Vallásra nézve:* róm. kath. 115, gör. kath. 6, gör. kel. 1, ág. ev. 35, ev. ref. 19, izr. 128. Tanszer, könyvtár gyarapodásról kimutatás nincs, a többi szokott rovatok, köztük az internátusra vonatkozó is, kellő világosságot vetnek az iskola tevékenységére. Az értesítő elején Strasser Sándor tanárnak egy módszeres konferencián tartott előadása olvasható a következő címmel: «Néhány szó a számtan tanításának módjáról».

9. A kolozsvári állami felsőbb leányiskola értesítője az 1903—1904. iskolaévről, kiadja az igazgatóság.

Az iskolaév legfőbb eseménye volt, hogy az iskolával kapcsolatos internátust, melyet éveken át az igazgatónő nagy önfeláldozással saját anyagi erejéből tartott fenn, az állam vette át. A tanítást egész éven át semmi sem zavarta, de némi nehézséget okozott azon új órarendhez való alkalmazkodás, melyet az intézet — gyakorlatba vett és szeptember 14-én felterjesztett — órarendje helyett október 12-én kapott a miniszteriumból. Nehézséget okozott az a rendelkezés is, hogy az intézetnek nem volt szabad a polgári leányiskola végzése után az 5-ik osztályba felvenni a növendékeket, ha azoknak akárcsak egy elégséges osztályzatuk volt is. Sok derék, tovább tanulni óhajtó leányt kellett ezért visszautasítani. (Itt, ahol nem szakképzettség a tanítás célja, érthetetlen is e szigorúság. *Szerk.*) Az egészségi állapot igen jó s az iskolai úgy, mint az internátusi élet meleg, szeretetteljes volt,

melyet szívesen ismert el az intézet hivatalos látogatója Szuppán Vilmos is. A szokott hivatalos ünnepeken kívül egyet az igazgató tiszteletére, egyet a Mária Dorothea egylet javára rendeztek a növendékek. *A tanári testület* a 7 hitoktatóval 21 tagból állott, köztük tanítónők: De Gerando Antonina igazgató, Békésy Lila, Biela Mária, Binder Laura, Butyka Vilma, Kiss Sarolta, Lindner Auguszta, Mayer Irén, Péteri Lipótka és Váradi Erzsébet. *A növendékek létszáma* 261-et tett. (A II. osztály párhuzamos volt; 53 növendék az internátusban lakott.) *Anyanyelvre nézve:* magyar 250, német 2, román 8, szerb 1. *Vallás szerint:* róm. kath. 103, ág. ev. 23, ev. ref. 60, unitárius 9, gör. kath. 4, gör. kel. 5, izraelita 57. Az iskolában latin kurzus is volt, melyben 16 növendék vett részt. Az iskola önképzőkörének szép tevékenységében az igazgatónő s a tanítónők irányadólag vettek részt. A tanszertár némi gyarapodást mutat.

10. A lőcsei magy. kir. állami felsőbb leányiskola 23-ik értesítője 1903—1904. iskolaévről. Közli Klimkó Mihály igazgató.

Az intézet ez iskolai évet már pompás új palotájában kezdte meg, melyet Wlassics Gyula volt vallás- és közoktatásügyi miniszter 365,875 kor. költséggel emeltetett az iskola számára. (Lőcse városa az építési költségekhez 50.000 koronával járult.) Az iskola munkásságát semmi sem zavarta; testi és vallás-erkölcsi nevelésre ép úgy mint a többi felsőbb leányiskolákban általában nagy gondot fordítottak s a szokott iskolai ünnepeket és kirándulásokat is kellőképpen felhasználták a nevelés céljaira. *A tanári testület* 17 tagból állott, a következő nőkkel: Deésyné Volkó Ludmilla, Eördöghné Holczinger Anna, Hrdina Hedvig, Klimkóné Kozmund Vilma, Nagyné Hadik Ida, Saláry Irma, internátusi igazgatónő, Schaadtné Láng Irma. *A növendékek létszáma* 141. Vallás szerint: róm. kath. 31, gör. kath. 2, ág. ev. 38, ev. ref. 17, izraelita 53. Nemzetiség szerint mind magyar. Az intézeti internátusban 47 növendék volt. Az intézet teljesen újra butoroztatott, könyvtár, szertár gyarapodást mutat.

(Folytatjuk).

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Erzsébet királyné emlékezetét nem lankadó kegyelettel ülték meg november 19-én országszerte. A nagy királynénak az idők távolában mind fényesebbé és eszményibbé váló megdicsőült alakját szeretettel rajzolgatják a tanítványok lelkébe az «Erzsébet-nap» ünnepi szónokai s a hála, a kegyelet és az igazi nőiesség eszményei iránt teszik ezáltal fogékonnyá az ifjú szíveket. Az «*Erzsébet Nőiskolá*»-ban ez évben a szokottnál is bensőbb, fényesebb volt az «Erzsébet-ünnep», mert ez alkalommal leplezték le az intézetben Erzsébet királyné szép márvány mellszobrát. Az ünnepen jelen volt a miniszter neje Berzeviczy Albertné, Zsilinszky Mihály államtitkár, dr. Pauer Imre, miniszteri tanácsos, az intézet kurátora és az intézet tanári testülete s a növendékek teljes számmal. Az ünnepi beszédet, melyet folyóiratunk elején közlünk, az intézet igazgatója, Lázárné Kasztner Janka tartotta, míg a növendékek közül többen szavaltak és az énekkar Major I. Gyula vezetésével gyönyörű gyászdalt adott elő. Az ünnep legutolsó száma volt Erzsébet királyné szobrának megkoszorúzása, mely alkalomra Tordai Grail Erzsi írt ódai szárnyalású szép költeményt s azt nagy hatással maga szavalta el. — *Az Erzsébet örökimádás templomában* reggel kilenc órakor gyászistentisztelet volt a királyné lelkiüdveért. Az istentiszteletet dr. Kohl Medárd püspök végezte. — *A Ranolder-intézetben* is méltó kegyelettel ülték meg Erzsébet királyné nevenapját. Az intézet kápolnájában Krizsán Mihály igazgató ünnepi misét mondott, amelyen jelen voltak a növendékek és az egész tanári kar. Az igazgató a mise végeztével szép beszédet mondott. — *A budapesti II. kerületi állami tanítónő- és nevelőnőképző-intézet* Katonáné Thuránszky Irén igazgatónő vezetésével az intézet dísztermében ünnepelte Erzsébet királyné emlékét. — *Az Erzsébet királyné-alap* szanatóriumi bizottsága azzal ülte meg Erzsébet napját, hogy Teleki Sándorné grófnő elnöklésével ülést tartott Emich Gusztávné alelnöknő lakásán. — *Az «Országos Nőképző-egyesület»* leánygimnáziumában Pap Károly tanár tartotta a megnyitó-, s egy VIII. osztályos növendék az ünnepi beszédet. — A vidékről is hasonló kegyeletes ünnepek hírének egész sorát vesszük, melyek közül kiemeljük, hogy az «Erzsébet-ünnep» alkalmából a *kaposvári* állami s községi polgári leányiskola — megdicsőült Nagyasszonyunk áldott nevének örök emlékére — Ifjusági Önképző- és Segítő-Egyesületet alakított *818 K.* alaptőkével.

*

Előléptetések a közoktatásügyi miniszteriumban. A vallás- és közoktatásügy miniszteriumban beállott nagy jelentőségű személyi változásokról adtak hirt a lapok. A miniszterium néhány kitűnő tisztviselője részesült érdemeit megillető előléptetésben, s közülök egy-kettő megváltozott munkakörben fogja jövőre tevékenységét kifejteni. Az előléptetések a következők: Október 25-én Gödöllőről keltezve a közoktatásügyi miniszter előterjesztésére Ő Felsége, a király, kinevezte miniszteri tanácsosokká dr. Axaméthy Lajos miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott osztálytanácsost és báró dr. Barkóczy Sándor osztálytanácsost; osztálytanácsosokká dr. K. Lippich Ede és dr. Náray-Szabó Sándor osztálytanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri titkárokat; továbbá dr. Boncz Ödön, Morlin Emil, dr. Tóth Lajos és Halász Ferencz osztálytanácsosoknak a miniszteri tanácsosi címet és jelleget; dr. Radnai Rezső és dr. Gönczy Mór miniszteri titkároknak pedig az osztálytanácsosi címet és jelleget adományozta. Midőn az előléptetésekhez a magunk részéről is szívből szerencsét kivánunk s az előléptetések fölött őszinte örömünknek adunk kifejezést, felemlítjük, hogy dr. Axaméthy Lajos és Radnay Rezső a tanítóképzés ügyétől megváltak s ez osztály vezetését dr. Neményi Imrére a jeles pedagogiai íróra bizta a miniszter.

*

A «Veres Pálné iskola» felavatása. A «Veres Pálné leányiskola» megnyitó ünnepét november hó 6-án ülték meg az Orsz. Nőképző-egylet épületének dísztermében, hol ez alkalomra nagy és előkelő közönség gyűlt egybe. Az ünnepnek nagy jelentőségét emelte, hogy azon dr. Berzeviczy Albert, vallás- és közoktatási miniszter is megjelent Zsilinszky Mihály államtitkár kiséretében, s jelen voltak közéletünk olyan kitünőségei, mint Rákosi Jenő és Zelenka Mihály és jelen voltak gr. Tisza Istvánné, Hieronimy Károlyné, Berzeviczy Albertné és Wlassics Gyuláné miniszternéken kívül a főváros egyesületi életében jelentékenyebb szerepet játszó hölgyek s az «Orsz. Nőképző-egyesület» választmánya csaknem teljes számmal. A szép ünnepet az egyesület elnöknője gróf Teleki Sándorné nyitotta meg, kinek jobbján az emelvényen Radnay Józsefné és Emich Gusztávné, balján Csiky Kálmánné, az egyesület alelnöknői ültek. Az ő nemes egyszerűségéhez méltó egyszerű beszéddel nyitotta meg Telekiné az ünnepet s a megjelent vendégeket szives szavakkal üdvözölve, átadta a szót Csiky Kálmánnénak, hogy az iskola célját és feladatát ecsetelje.

Csiky Kálmánné, az «Orsz. Nőképző-Egyesület» alelnöke e feladatnak a következő lelkes ünnepi beszéd elmondásával felelt meg:

«Ünnepre gyűltünk, tisztelt közönség: megnyitni az «Orsz. Nőképző-Egyesület» tanintézetének új tanfolyamát, a «Veres Pálné leányiskolá»-t, melynek neve intézetünk épületének homlokzatán arany betűkkel ragyog. Ez iskola művelt osztályaink leányai számára nyílik meg; s nyolc osztályos hosszú tanfolyamával az lesz rendeltetése, hogy nőinknek a kor igényeinek megfelelő magasabb műveltséget biztosítson, anélkül, hogy az általa nyújtandó képzettség meg-

szerzése egyúttal, tudományos, avagy kenyérkereseti pályákra való léphetés eszközéül szolgálna.

Ez iskola felállításával, mely az egyesület többi tanfolyama mellett, mégis az egész intézet jellegének leginkább kifejezője, nem tértünk el kezdettől megszabott és követett régi irányunktól, sőt azt benne inkább tovább vinni és megerősíteni véltük. Mert egyesületünk eredeti, a nagy alapító által hűségesen őrzött célja is az volt, hogy a művelt osztályok leányainak állítsunk olyan iskolát és intézetet, melyben az igazi női magasabb műveltség megszerzése a számukra lehetővé tétetik. S az «Orsz. Nőképző-Egyesület» a kor emelkedettebb műveltségi színvonalához kiván alkalmazkodni, midőn e reformot létesíti, s amellett, hogy az állami felsőbb leányiskolák mintáját tartja szem előtt, mégis ezeknél hosszabb, nyolc évre terjedő tartamban részelteti leányainkat a női lélekhez és a női műveltség természetéhez közel álló tárgyak, ismeretek és tudományok tanításában. Az értelmi fejlesztés mellett, gyakorlati téren, a főzéssel egybekötött háztartási-tanfolyam működik, mely ezen ujonnan rendszeresített intézetünk magasabb osztályainak mintegy kiegészítő része.

Uj iskolánk a nagy alapító és megdicsőült elnökünk, Veres Pálné nevét nyerte. A fenkölt lelkű nagyasszony már 36 évvel ezelőtt, midőn az egyesületet megteremtette, felismerte a nők képzésügyének rendkívüli fontosságát, s igaz honleányi lelkesedéssel törekedett oda hatni, hogy a magyar női nemnek megadassék a mód rendszeres tanítás, magasabb műveltség nyerésére. Életét ez eszmének és ez eszme kivitelére irányzott munkának szentelte, s érdemekben dús földi pályafutását úgy végezte be, hogy az általa alapított egyesületet, s ennek intézetét virágjában, a magyar nők országos oktatásügyét fejlett színvonalon látta. A nyomdokain haladó lelkes nők seregének pedig a megindított mozgalom és munka buzgó folytatását hagyta meg, különösen kiemelve a leányok háziasságra való nevelését.

Veres Pálné szelleme azóta is működik közöttünk, s tetteinek üdvös eredménye továbbra is ki fog hatni nemzedékről-nemzedékre; emlékezetét áldva őrzi sok ezer magyar nő. Magasra szárnyaló lelkének eszméi megörökülnek a nemzet kulturájában! Élete végén tett jóslata, mintegy látomása: hogy az épület homlokzatán egykor arany betűk fogják hirdetni az iskola nevét, — szintén teljesült halála után. Immár ott tündöklik a győzedelmes felirás, azzal a hozzáadással — ami ellen szerénysége bizonnyal tiltakoznék, — hogy az arany betűk sora az iskola címében az ő halhatatlan nevét ragyogja vissza! . . .

Tisztelt közönség! Uj iskolánk megnyitja kapuit s az «Országos Nőképző-Egyesület» intézetének terebélyes fája íme új hajtással gazdagodott. Mi létrehoztuk, de boldogulásához szükséges lesz az illetékes felsőbb tényezők és a tisztelt hazai közönség nagybecsű jóindulata. Ez ünnepélyes alkalommal, az emlékezés fáklya-tüzének lobogása mellett, melyet Veres Pálné szellemének gyújtottunk, hajtsuk meg az intézet zászlóját a közoktatásügyi kormány jelenlegi feje, nagyméltóságú Berzeviczy Albert miniszter úr előtt, kinek

egyesületünk felvirágzásában jelentékeny része volt. A miniszter úr Ő excellentiája, régóta, fényes hivatali és politikai pályája egész ideje alatt mindenkor élénk érdeklődéssel kisérte egyesületünk működését, melynek 25 éves nagyszabású jubileumi ünnepélyén is résztvett. Ki, midőn a nők művelődésügyét bölcs belátással és okos mérlegeléssel gondozza, felismeri az «Országos Nőképző-Egyesület» hivatásának is jelentőségét, s reméljük, nem tagadja meg tőle nagybecsű pártfogását. A multakért fogadja hálánk érzetének nyilvánítását, a jövőre pedig, kérjük, vegye új iskolánkat is kegyeibe.

És most még hátra van, hogy — a kitől minden kegyelem jön, — az Úr Isten segedelmét kérjük tanintézetünk számára. Áldja meg iskolánkat, töltse meg általa leányaink lelkét tudással, ismerettel, szívüket honszerelemmel és igaz vallásossággal. És terjessze ki áldását szeretve tisztelt elnökünk: özv. gróf Teleki Sándorné Ő excellentiája felé, ki a nagy alapítónak kezdettől fogva buzgó munkatársa volt, hogy még számtalan évekig vezethesse az egyesület ügyeit, magyar nőink és hazai művelődésünk javára!»

Csiky Kálmánné nagy tetszéssel fogadott beszéde után Rudnay Józsefné állt fel s mélyen meghatva a következő szavakkal köszönte meg az édes anyja emlékének szentelt ünnepet:

«Rajtam egy erős érzés uralkodik, mely hálám méltó kifejezésében korlátoz engem.» E szavakat mondotta gróf Andrássy Dénes a közeli napokban, midőn imádott felesége temetésén a részvétnek impozáns megnyilatkozását akarta megköszönni. E szavak jutnak eszembe most, mert hiszen hogy ne érezné magát szegénynek az én ajkam ebben az órában, midőn a kegyelet ünnepet ül áldott emlékű édes anyám emlékezetére, s lelkemben a hálaérzet mélységes tengerének hullámai zajlanak.

Ma ebben a csarnokban, melyet megalapító elnökünk gyászünnepén, az ő forrón szeretett, igaz barátnője, hű munkatársa, és az elnökségben hozzá oly méltó utóda özv. gróf Teleki Sándorné, az Istenben boldogult elnök «*templomának*» nevezett el, ma itt ebben a templomban oltárt emel az elismerés és hála, melyen a kegyeletnek lángja kialudni nem fog soha. Hogy kialudni nem fog, arról fényes tanubizonyságot tesz mindaz, amit e helyen, az Ő virágos kertjének ápolói művelnek és éreznek.

Midőn a lefolyt nyáron az imént elhangzott magasztos ünnepi beszéd szónoka, Csiky Kálmánné, ki családjának fenkölt légkörében növekedve, már mint Gönczy Etelka hozzászegődött a Veres Pálné gárdájához és azóta mindig hiven munkálkodik az ő szellemében, előterjesztette, hogy nevezzék el ezen épületet «Veres Pálné iskolájának»: az akkor kipattant szikra lángra gyújtotta a választmány lelkesedését, egyhangúlag elfogadták az eszmét. Hiszen a választmány nagy része még az ő gárdájából való, és lelkesül, hevül az ő emlékeért! S ha a régiek közül egy-egy oszlop kidől is, van mindjárt más, ki a kidőlt oszlop helyén Kariatyd gyanánt simul az épülethez. Van mindenkor hadsereg, a mely — ha kellene — a támadások ellen megfogná védeni a várat.

Ma a kegyelet oltárának felavató ünnepén, midőn itt látom közoktatásunk mélyen tisztelt és szeretett miniszterét kiváló vezér-

karától környezve, nemkülönben közéletünk, irodalmunk annyi kitünőségeit, és nemcsak hazai nőegyesületeink több elnökét, hanem a világ összes nőegyesületei szövetségének az e nyáron Berlinben tartott kongresszusának elnökét: Stritt Máriát is, és fővárosunk, hirlapirodalmunk annyi jelesét, ma az én hálától eltelt szivem, ajkamra más szót nem adhat, mint azt a buzgó fohászt: áldja meg a jó Isten mindnyájukat, áldja meg a nagy költő szavai szerint: mind a két kezével!»

Várady Antal lépett ezután az emelvényre, s nagy hatást keltő «Hivatás» című költeményében rámutatott arra, hogy Veresnét a hazai nőnevelés javára kifejtett tevékenységében az Istentől lelkébe oltott hivatás érzete vezette. Befejezésül következett ezután az ünnepély poetikus mozzanata, midőn Madách Flóra, az új iskola első osztályos növendéke, a nagy költő unokája egy kis társa segítségével megkoszorúzza Veres Pálné arcképét, miután előbb Ábrányi Emil következő szép kis versét szavalta el:

«Nagy-asszonyunk, dicső vezérünk,
Mély hódolattal, esdve kérünk:
A mennyekből tekints le ránk,
Hogy áldott légyen iskolánk!

Te kezdtél mindent itt e házban;
Gyönyörködjél a folytatásban!
Virulni, nőni, nyílni lásd
E szép, fenséges alkotást! . . .

Megkoszorúzzuk szent emléked,
S forró hálával áldunk téged
Mindnyájunk drága mestere,
Mindnyájunk édes-anyja te! . . .»

Az Országos Nőképző Egylet eme szép ünnepét este a Royalban tartott barátságos vacsora követte, melyen a minisztert Halász Ferenc min. tan. képviselte, s melyen az egyesület választmánya, elnöksége, a tanári testület, az intézet kurátora, Beöthy Zsolt családjával részt vett. Új alkalmat szolgáltatott ez ünnep a nagy közönségnek arra, hogy érdeklődését a nőnevelés nemzeti fontosságú ügyére irányítsa. Nálunk, hol megszoktunk mindent az államtól várni, különösen nagy jelentőségű, hogy az Országos Nőképző Egyesület buzdítására koronként a társadalom is meg-megmozdul s a nőnevelés ügyéért anyagi, erkölcsi és szellemi áldozatot is hoz. A nemzeti kultura érdekében kell kivánnunk, hogy az egyesület buzgósága a társadalom minél szélesebb rétegeit megmozdítsa s a nyujtott áldozatokat a nevelésügy javára, mint eddig, úgy ezután is sikerrel kamatoztassa.

*

Leányegyesület. A II. ker. *Iskolatársak Szövetsége* alapszabályainak belügym. jóváhagyása után ma tartotta első közgyülését 1904. okt. 23-án. A megjelent nagyszámú tagok és más érdeklődők zsúfo-

lásig megtöltötték a Batthyányi-utcai polg. leányiskola tornatermét. Abból, hogy az egyesület védnökségét *Darányi Ignác* dr. v. b. t. t. és országgyülési képviselő vállalta el, hogy az elnöki tisztre *Ábrányiné Wein Margitot*, tiszteletbeli tagnak *Bárczy István* drt és *Mártonffy Mártont*, az alelnöki állásokra pedig dr. *Bozókyné Biscara Szidit* és dr. *Rodriguezné Hlavács Olgát*, titkárnak pedig *Dánielné Lamács Lujzát*, a jónevű írónőt nyerték meg, következtetni lehet az egylet komoly irányú tevékenységére.

A közgyűlést az intézet énekkara a Hymnusszal nyitotta meg és a Szózat eléneklésével zárta be. Az ideiglenes elnök élénk színekkel vázolta a Szövetség céljait, kiemelvén, hogy az értelem és érzelem nyíló virágainak ápolása mellett a Szövetség munkára, önállóságra akarja a tagjait nevelni, valamint családi és társadalmi hivatásuknak méltó betöltésére. Azt akarja, hogy leányaink szive fogékony legyen az igaz emberszeretet magasztos eszményeinek megvalósítására, a jónak és szépnek befogadására. Kötelességtudó, erkölcstiszta, honleányi erényekkel ékesített nők nevelése a főcél. Ápolja és erősbíti a családban és társadalomban magyarságunkat, szolgálja a magyar kulturát és művészetet, terjeszti az eszményi érzéseket és ennek kapcsán gyakorolja a jótékonyságot. Vithalm Irén főv. polg. isk. tanítónő és rendes tag a magyar nő hivatásáról szólt igen érdekesen, irányt szabva ezzel a tagok működésének. A különböző jelentések meghallgatása és a felmentvények megadása után a jövő évi költségelőirányzatot fogadta el a közgyűlés. Majd megválasztotta a védnököt, az alelnököket, 10 tagból álló tisztikart, 36 rendes-, és 12 póttagból álló választmányt. Kivánatos lenne, ha minél több iskolánál alakítanának ily leányegyesületeket és alkalmat nyujtanának leányainknak az önképzés mellett arra, hogy nemzeties irányban fejlesszék erőiket, úgy, mint pl. Francia- és Angolországban, ahol közel 4000 ily egyesület igyekszik a nők munkaerejét a nemzeti tényezők kamatozó tőkéjévé tenni. Kivánatos lenne, ha maga a hatóság venné kezébe az ügyet és a tanszemélyzetet buzdítaná e téren való tevékenységre.

*

A Mária Dorothea Egyesület budapesti tanítónői szakosztálya november hóban tartott népes ülésén Fráter Eszter, főv. felsőbb leányiskolai tanítónő tartott érdekes előadást «Fiatal leányok védelme külföldön» címmel ismertetve azon idevonatkozó intézményeket, melyeket szünidei utazása alatt Angliában, Franciaországban és Svájcban megismert. Utánna Rosenberg Auguszta számolt be nagy tetszés mellett a berlini női kongresszuson szerzett tapasztalatairól. Előadását mai számunkban közöljük s külön is felhívjuk rá olvasóink figyelmét. Napirend előtt az elnök, Sebestyénné Stetina Ilona bejelentette, hogy a «Magyar zeneszerzők társasága» három előadást fog tartani a szakosztályban, melyeken ismertetni és bemutatni fogja azon ifjúsági zenedarabokat, melyeket a zeneoktatás nemzeti szellembe való fejlesztése céljából felhasználhatónak tart. Az első ilyen bemutatás a január havi ülésen lesz, s ezt az elnök a tagok és vendégek érdeklődésébe ajánlja. Tervbe vette az elnökség az új nép-

iskolai utasítások tárgyalását s a felsőbb leányiskolák reformjára vonatkozó előadások megtartását is.

*

A Mária Dorothea igazgatósága novemberi ülésén mély részvéttel vették tudomásul, hogy az agg Baranyay Julia, az Otthonnak éveken át kedvezményes bennlakó tagja október hóban elhunyt. A Králik Lajosné-féle alapítvány kamatainak élvezésére az igazgatóság Kremnitzky Magdolnát ajánlja s erről az alapítványt tevőt értesíti. A czemétei üdülőházra nézve elhatározza az igazgatóság, hogy ha 6000 koronát megadnak érte, — tekintettel az épület nehezen kezelhetőségére, úgy az eladást javasolja a közgyűlésnek. Az igazgatóság elnöke Herich Károlyné végül azt jelentette be, hogy Wohl Stefania holttestét áthelyeztette Wohl Janka sirjába, mint ezt Wohl Janka végrendeletében kivánta, s most a két testvér a Zala művészi síremléke alatt közös sirban nyugszik.

*

A főv. tanítónők és óvónők betegsegítő «Erzsébet királyné» alapítványának gyűjtő- és kezelő bizottsága Bárczy István dr. főv. tanácsnok úr védősége alatt vasárnapokon, azaz dec. 4-én, 11-én és 18-án d. e. 9 órától 1-ig, kedden és pénteken azaz dec. 6., 9., 13., 16., 20. és 23-ikán mindenkor d. u. 4 órától 7-ig a Magyar Tanítók Otthonában VIII., József-körút 8. sz. a. karácsonyi tárgyvásárt rendez, melynek megtekintésére és kegyes pártolására tisztelettel meghívja e folyóirat olvasóit és a nagyközönséget.

Tekintettel a jótékony célra, a tárgyak nagyon olcsó áron jelzettek és nagyon alkalmasak karácsonyi ajándékul; a tárgyak rögtön elvihetők.

A tárgyak szorosabb értelemben vett női kézimunkák, háziipari munkák, slöjd munkák; irodalmi-, képzőművészeti-, iparművészeti- és háztartási termékek.

A mozgalom kegyes pártolását kéri a jótékonyság nevében

az alapítvány gyűjtő- és kezelő bizottsága.

*

A szerkesztő üzenetei. L. M. úrnőnek *Lőcse*. Lehet, hogy alkalmilag közlöm a cikkét, de hogy mikor, arra határozott igéretet nem tehetek. Kéziratokat vissza nem küldhetek. — R. M. úrnőnek *Budapest*. A közmondásokat köszönöm; sort kerítek rájuk, de egyelőre a nagy kézirathalmaz miatt lehetetlen. — P. J. úrnőnek *Pancsova*. A fentebbieket — szíves üdvözlettel — Önnek is izenem. — M. R. *Temesvár*. A felsőbb leányiskolák dolgában legközelebb jön cikk is, értekezlet is. — H. E. *Szászváros*. A birálattal sajnálatomra nem érthetek egyet. Ilyen értékü könyv több is jelent meg mostanában a könyvpiacon, s egyet sem részesíthetek olyan nagy kitüntetésben. — J. T. I. úrnőnek. *Nagy-Kikinda*. A kedves cikket és a kedves megemlékezést köszönöm. Legközelebb közlöm, de más cím alatt. — M. N. úrnak *Budapest*. Tárgyilagos könyvismertetést köszönettel fogadok.

IRODALOM.

A GYERMEKI ELME FEJLŐDÉSE ÉS MŰKÖDÉSE, KÜLONÖS TEKINTETTEL A LELKI RENDELLENESSÉGEKRE, EZEK ELHARITÁSÁRA ÉS ORVOSLÁSÁRA. Pædagogusok, orvosok, jogászok és a művelt közönség számára a vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbizásából irta *dr. Ranschburg Pál* idegorvos.

A jelen könyv írója nem ismeretlen olvasóinkra nézve; ezelőtt négy évvel, midőn a «Lelki gyógymódok» című könyvével először tünt fel az orvosok és pedagogusok előtt, bemutattuk művét folyóiratunk hasábjain.* Azóta nagyot nőtt e fiatal orvos-író tudásban, tekintélyben s az idegrendszer rendellenes elváltozásai tekintetében a legkiválóbb szakorvosok közé emelkedett. Nagy lelkesedéssel adta magát a pszichofizikai búvárlatokra s azokat a tényeket, melyeket kisérletei által igazolnia sikerült, tanulságos előadásokban ismertette meg a pedagogusokkal és a nagyközönséggel.** Főképen a pedagogusok előtt tartott előadásai hozták közelebbi összeköttetésbe az iskolával s indították épen az iskolás gyermekek szempontjából fontos vizsgálatokra, melyeknek eredményeit a fentírt cimü könyvében most összefoglalja. A könyvhöz érdekes *előszót* írt dr. Náray Szabó Sándor, miniszteri tanácsos, kinek ösztönzésére és a miniszterium megbizásából írta meg Ranschburg a maga könyvét.

Az előszó tanusága szerint is Ranschburg könyve iskola-orvosok számára és gyógypedagogiai tanitóképzőkben kézikönyvül készült, de sokkal szélesebb körü érdeklődésre tarthat számot. Minden pedagogus és minden szülő hasznos és megszívlelendő ismereteket talál e könyvben, melynek jelentősége épen abban is áll, hogy a nevelők figyelmét olyan térre irányítja, melyre eddig ügyet sem vetettek. Az ő felvilágosításai után sok eddig *rosznak* minősített gyermekben meg fogjuk látni a *beteg* gyermeket, s a helyett, hogy szigorú fegyelmezéssel teljesen tönkre tennők, vagy neki nem való pályákra kényszerítenők, okos gyógyítás alá fogva, egészségben tarthatjuk meg az életnek és a társadalomnak.

A könyvnek nagyon javára van, hogy az író mindazon alapismereteket előadja benne, melyek a lelki élet megértéséhez szükségesek, s így a művet megfelelő tudományos készültséggel nem birók is haszonnal olvashatják, míg a lelki élet ismeretében jártasakra nézve a lelki működés zavarainak kitünő leirásával és az azok elhárítására vonatkozó szakszerű útmutatásokkal válik a könyv igazán becsessé. E célhoz képest szerző művét négy részre osztotta. Az I. részben leírja az *idegrendszert, mint a lelki működések szervét.* Röviden, világosan (jó képekkel is szemléltetve) ismerteti itt az idegrendszer szöveti szerkezetét, az idegközpontokat, vezető pályákat s az idegrendszer működését s az ismertetést mindenütt nyomon követi az illető szerv vagy tevékenység fejlődésének a gyermek külön-

* Lásd a N. N. 1900 februáriusi füzetét.

** A «Szabad Lyceumban» és képzőintézeti tanárok szünidei tanfolyamain. *Szerk.*

böző életideje szerint való leirása s befejezi és kiegészíti az agy elváltozásainak ismertetése a gyermekkor elmebeli fogyatkozásainál.

A II. szakaszban *a lelki működés fejlődése, élettana és zavaraival* foglalkozik s leírván az egyes érzékszerveket, rámutat az érzékszervek és érzékek, a lelki életre nézve fontos fogyatékosságaira is. Behatóan tárgyalja a beszéd élettanát, a beszéd, a képzetek és szókészlet fejlődését és az e korban fellépő zavarokat. Minden nevelő által megszívlelendő utasítást ad a tanulás és tanítás módjára nézve, s a képzettársítás és érzelmi élet zavarainak ismertetése után az öntudat, figyelem és kifáradás lényegére mutat rá, kiemelve a nevelő s az orvos eljárására egyaránt fontos tudnivalókat. Az akaratra és annak zavaraira vonatkozó fejtegetések egészítik ki ezen leginkább a normális lelki élettel foglalkozó fejezetet.

A III. fejezetet szerzőnk teljesen *a gyermeki elme hibái és rendellenességeinek* ismertetésére szánta; de ebben a fejezetben is sok becses utasítást ad az egészséges gyermekkel való bánásmódra nézve is épen azért, hogy a megbetegítést elkerülhetővé tegye. Bár mindenki olvasná azt az intelmet, melyet a szellemi túlterhelésre, mint gyakori öngyilkossági okra nézve ír a szülőkhöz, tanítókhoz, kimutatván, hogy a vizsgáló rendszer, a feldolgozásra váró óriási és folyton növekedő tanítási anyag — mely a legtehetségesebbek befogadó képességét is meghaladja — az iskolák zsúfoltsága, a magoltatás, a lényegtelennek a lényegestől szét nem választása, a tanítás szárazsága mind együtt véve idézik elő a túlterhelést, vetik meg az idegesség, az elmebeli abnormitások és betegségek alapjait. Ebben a fejezetben mutatja be a gyengeelméjüség külső megjelenési alakjait, különböző fokait, a gyermekkori elmegyöngeség társadalmi jelentőségét, az elmegyengék védelmét, oktatását, az iskola- és gyakorló-orvos szerepét a baj felismerése és gyógykezeltetése körül.

A IV. fejezetben tárgyalja részletesebben *a gyermeki elme védelmét és a szellemi rendellenességek elhárítását.* Utasításd ad az elme védelmére nézve a gyermek világra jötte előtt, s itt különösen a szülők alkoholizmusára, ideges terheltségére s más betegségekben való szenvedés és a vérrokonságra mutat rá, mint a rendellenességek okaira. Megtanít a normalis gyermekek szellemi fejlődésének elősegítésére, valamint a szellemi rendellenességekben szenvedő s a züllésnek indult és a büntettes gyermek védelmének szükségességére is. Ismerteti e közben azokat az intézményeket, melyek hazánkban ezt a célt szolgálják, t. i. a gyermekmenhelyeket, a hülyék intézeteit és a *kisegítő* iskolákat. Különösen ez utóbbiak nagy jelentőségére mutat rá, melyek épen azért, hogy a normális gyermekek fejlesztésének akadályait megszüntetik és a gyengetehetségüek tanítását lehetővé teszik, nagyobb népszerűséget érdemelnek, mint a milyennel bírnak.

E vázlatos ismertetésből is kitünik, hogy Ranschburg könyve már tartalmánál fogva is méltó mindnyájunk érdeklődésére; ha hozzá tesszük, hogy állításait részben a legkitünőbb pszichiaterek, részint saját maga által eszközölt kisérletek és megfigyelések által támogatja, s hogy a tárgy komolyságának megfelelő komolysággal, de mindig melegen, élénken, világosan fejtegeti tételeit: azt hisszük, eleget

mondtunk a könyvről arra nézve, hogy annak minden bővebb ajánlgatása fölöslegessé váljék. *S. J.*

*

Német könyvek a nőmozgalomról. Becsületes kritikusnak, ha tényleg csak a bírálatra szánt művek teljes ismerete után akarja boncolni az anyagot, fárasztó és sokszor bosszantóan unalmas dolga van. Az óriási produkció rengeteg anyagot dob asztalunkra s néha könnyebbnek látszik a kinai fal bevétele, mint néhány érdekes, érdemes műnek a kihalászása az «irányművek» (Tendenzwerke) garmadájából.

De az érdektelen, unalmas könyvek lelkiismeretes áttanulmányozásáért kárpótol bennünket, ha hébe-korba gyöngyszemre bukkanunk, vagy ha a sok lom közt erős, tiszta meggyőződések üdítően egyszerü megnyilatkozásaira akadunk. Szóval, ha szépet, jót vagy hasznosat találunk.

A hasznos könyvek kategoriájába tartozik például Elisabeth Gnauck-Kühne egy statisztikai tanulmánya, Die deutsche Frau um die Jahrhundertwende. Statistische Studie zur Frauenfrage von E. G. K., Verlag Otto Liebmann, Berlin Márka 3.50, melyben a nők életviszonyainak nehézségeit és hátrányait akarja tisztán statisztikai úton megállapítani. Az adatokat megelőző teoretikus része a könyvnek értéktelen. A nőmozgalom alapvető gondolatainak kivonatolása felette hézagos. Különben is teljesen felesleges egy olyan irodalomban, amelynek nyelvén már több kimerítő tudományos, és népies összefoglalását írták a nőmozgalom történetének. Úgy ideális, mint materiális oldalát teoriában letárgyalta már a német irodalom, ismétlődések tehát csak nagyon különleges szempontból indúlva számíthatnának valamelyes érdeklődésre. Az említett mű *statisztikai* anyaga azonban határozottan értékes. A szerző nem elégszik meg annak megállapításával, hogy a német birodalomban 28,283.631 női lakossal szemben csak 27,245.568 férfit számláltak, hanem azt kutatja: honnan ered e milliónyi felesleg és az eredményekből vonja le nem mindig helyt álló, de vitára érdemes következtetéseit. Elsősorban arra a meglepő adatra bukkanunk, hogy ez a felesleg semmiképen sem ered a születési arányokból, sőt eredetileg minden 100 leány születésére 106·1 fiú esik. A fiúk a 16 évig többségben maradnak, e kortól kezdve azonban mindvégig arányos hanyatlásban elmarad számuk a nőkétől.

Bő statisztikai anyaggal világosítja meg a német nők házasodási, kereseti és minden egyéb a tárgyhoz tartozó viszonyait, úgy hogy a kérdést komolyan tanulmányozóknak ajánlható a mű. A szerző követelései mellett vagy ellen azonban csak azok foglalhatnak majd állást, akik a nőkérdés ethikai, jogi és gazdasági okozataival tisztában vannak.

Azok számára, akik a nőmozgalom iránt eddig nem érdeklődtek, érdekes könyvet állított össze egy élelmes kiadó. «Hillgers illustriertes *Frauen Jahrbuch*» cimen kiváló szakírók közreműködésével rövid, de tárgyukat mindig kellően megvilágító cikkekben ismerteti mindazt, ami a nőmozgalom körébe esik, sőt — még ennél valamivel többet.

E többlet arra szolgál, hogy a nőmozgalom határozott ellenségeinek érdeklődését felkeltse a — könyv iránt, ami egyuttal azt is jelenti, hogy a nőmozgalom iránt. A vállalkozás merész, hiszen igazán előkelő írók dolgozatait 500 oldalnyi terjedelemben 1 márkáért dobja a közönségbe.

Könnyű terjeszteni egy eszmét, ahol a vállalkozási szellem nem riad vissza nagy anyagi áldozatoktól, amelyek ugyan anyagi haszonnal is járnak, de az eszmét éppen a kivitel kifogástalansága által nagy mértékben szolgálják. A nyugati könyvpiacok mozgékonysága, vállalkozási kedve eléggé meg nem becsülhető tényezői a nőmozgalom terjedésének.

Ugyancsak a hasznos könyvek sorozatához tartozik Sannie Watt műve, amely «Das Zukunftskleid der Frau» cim alatt gyakorlati útmutatást ad a mindinkább tértfoglaló reformruha készítésére. Könyvét jó képekkel diszíti, és főképpen olyan szabásmintákkal, amely a régi rendszerű ruházat átszabását könnyíti. A mű legkevésbbé sem sorozható a divatlapok vagy effélékhez, mert eltekintve attól, hogy a teoretikus részben a ruházat reformálásának szükségességének okát adja, a gyakorlati részével nem a «divat» szolgálatába áll, hanem — ha szabad a kifejezést használnom: *elvi* szabásmintákat ad, amelyek a divat gyakorlati kivánalmaihoz esetről-esetre alkalmazandók. Szükséges könyv, mert az esztétikai, mint hygienikus szempontból oly áldásos reformnak leginkább az állja útját, hogy nem igen tudják még, hogy fogjanak a ruhák szabásához.

Hogy a nők mozgalma jelentékeny része az emberiség kulturális mozgalmának, abban is nyilvánul, hogy a tudományos irodalom terén egyenrangú helyet foglal el a munkáskérdéssel. Igen értékes gazdagítása a sociális irodalomnak a Dietrich-féle kiadásban megjelenő «Socialer Fortschritt» cimű füzetsorozat, Hefte und Flugschriften für Volkswirtschaft und Socialpolitik. «*Anna Rappritz:* Die Errichtung von Wöchnerinnenheimen und Säuglingsasylen. *William Pember Reeves:* Das politische Wahlrecht der Frauen in Australien. *Adele Schreiber:* Settlements, ect. ect. Füzetenként 15 fill., amely programmjának tekintélyes részét a nőmozgalomnak szánta. A kiadványok irodalmi színvonaláról és tartalmuk tudományos magasságáról tanuskodik, hogy *Werner Sombart* s hozzá hasonló kalíberű szakemberek tollából erednek a munkák, melyek közül az alant felsoroltak a nőmozgalom irodalma iránt érdeklődőknek melegen ajánlhatók.

A polemikus irodalom természete és szenvedélyesebb hangja az olvasónak szellemi izgalmat igér. Meggyőzni akar s azért heves, erőszakos, sőt könnyen brutálissá is válik. Möbius hirhedt könyve annak idején a magyar sajtóban is élénk visszhangra talált. Közönségünk olvasta, birálta, helyeselte vagy ellenezte, szóval: foglalkozott vele. Nem emlékezem azonban, hogy nyomát találtam volna annak, hogy azzal a kitűnő válaszszal, Der habituelle Schwachsinn des Mannes. Zoologisch-sociale Studie E. Pierson's Verlag. 2 márka, melyben *Heberlin* dr. Möbiussal szembe szállt, foglalkoztak volna nálunk. A könyv második kiadása fekszik előttem. Möbius dühös kifakadásaival szemben jóleső higgadtsággal tárgyalja benne a szerző a férfiaknak azt a «gyengeelméjüségét», amely nem eredendő bajuk,

hanem hanyag megszokásból folyik és veszélyesen fajrontó hatású. Akik a nő fiziologiai gyengeelméjüségének könyvét elolvasták, azoknak el kellene olvasniok Heberlin könyvét is. Nem tartozik a bevallott polemikus irodalomhoz, de beavatottak tudják, hogy «ellenmeggyőző» hatású akar lenni az a kis füzetke is, amelyben a német nőmozgalom egyik legagilisabb fiatal tagja «Der linke Flügel» cimen, E. Lüders Der linke Flügel. Ein Blatt aus der Geschichte der deutschen Frauenbewegung 75 fillér, a német mozgalom radikálisabb részét ismerteti. Németországban ugyanis két táborra oszlik a feministák serege. Egyik lassabban halad, mert nagyobb tömeg áll mögötte, a «linke Flügel» pedig a fiatal gárda, amely számbeli kisebbsége által könnyebben mozoghat a cél felé, amelyet azonban egyforma őszinteséggel mihamarabb óhajt elérni a másik tábor is. A füzet elismerésre méltó tárgyilagossággal kiemeli a «radikális irány» befolyását a német mozgalomra és ebben van a polemikus szándék. A másik irány ugyanis nem méltányolta eléggé ezt a befolyást, sőt némely helyen, mint a Helene Lange és Gertrud Bäumer kiadásában megjelent «Handbuch der Frauenbewegung»-ban, egyáltalán nem ismerte el. Lüders füzete határozottan meggyőz bennünket arról, hogy a Minna Cauer és dr. jur. Anita Augspurg vezetése alatt levő pártnak igenis nagy befolyása volt a «mérsékeltek» munkájára.

Az *ethikai* mozgalom egyik legnagyobb hulláma a szerelem és házasság fogalmának reformálására tör. Az egyéni függetlenségnek új jogot, de új feladatot is akar adni, a mikor sok olyan fogalmat aláás, amelyet eddig megdönthetetlennek tartottunk. *Ellen Key*,* hivei örömére «Über Liebe und Ehe» Essays. S. Fischer, Verlag 4 márka, című könyvvel gazdagítja e problema irodalmát. Rövid időn belül három kiadásban jelent már meg e könyv, melyben a szerző, aki különben a szervezett nőmozgalomnak nem nagy barátja, legtöbb tekintetben arra az álláspontra helyezkedik, melyből a nőmozgalom készíti elő a talajt a problema megoldására. Meleg, szenvedélyes hangon, az ő szokott ragyogó stylusával tárgyalja a problemát, melynek megoldására határozott javaslatokat ad egy házassági törvénytervezet formájában.

Bármily állást is foglaljon el az olvasó a modern női irodalommal szemben, egyet el kell ismerni ellenségnek, barátnak egyformán, hogy ez az irodalom, melynek csak néhány évtizedes a multja, a valóság igaz tükröztetésével mérhetetlenül nagyobb az erkölcsi és nevelési értéke, mint annak, amely hajdanában üres locsogással, érzelgős és émelygős idealizálással formált jogot arra, hogy a nők különleges szellemi tápláléka legyen. *Schwimmer Róza.*

* Kiről viszont egy fiatal magyar leány írt érdekes tanulmányt német nyelven: «Ellen Key von Elisabeth Neményi.» Megjelent a «Moderne Essays» című vállalat 32. füzetében Berlinben. Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. *Szerk.*